čeština
doma a ve světě

Vydala Filozofická fakulta UK v Praze,
centrum pro DeskTop publishing, v nákladu 500 výtisků.

Adresa redakce: Katedra českého jazyka FF UK
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
tel.: 248 111 26/ l. 357, 361

The publication of this volume has been supported by
COPIA GmbH
Senovážné nám. 23
Praha 1

ISBN : 80-901489-8-0

Věnováno konferenci
Spisovná čeština a jazyková kultura 1993
konané v Olomouci ve dnech 23. - 27. srpna 1993

vedoucí redaktor: Oldřich Uličný

redakce:
Václav Flegl (výkonný redaktor),
Ondřej Hausenblas, Karel Kučera, Alena Macurová

redakční rada:
Jaroslav Bartošek, František Daneš,
František Fröhlich, Milan Jelínek, Ivan Lutterer,
Vladimír Smetáček, Alexandr Stich, Dušan Šlosar, Ivan Vyskočil

grafická úprava: © Jan Schicker, Q*ART '93

Filozofická fakulta
Univerzity Karlovy v Praze

Ústav pro jazyk český
AV ČR v Praze

Filozofická fakulta
Univerzity Palackého
v Olomouci

Filozofická fakulta
Masarykovy Univerzity
v Brně

pořádají pod záštitou

prezidenta republiky
Václava Havla

primátora města Olomouce
Milana Hořínka
rektora Univerzity Palackého
Josefa Jařaba

MEZINÁRODNÍ KONFERENCI

Spisovná čeština a jazyková kultura 1993

u příležitosti 25. výročí první konference s tímto názvem a u příležitosti vydání 75 ročníků časopisu Naše řeč

Olomouc 23.-27. srpna 1993,
Filozofická fakulta Univerzity Palackého

Program konference

I.

Základní otázky českého národního jazyka a kultury jazyka a řeči v současné době

(Otázky normy a kodifikace a stylové diferenciace spisovné češtiny.
K pojetí češtiny jako spisovného jazyka.
Kultura jazyka a kultura řeči.
Útvarová stratifikace a diferenciace národního jazyka.)

II.

Spisovná i nespisovná čeština a jazyková kultura

1.

v běžné komunikaci

(Co dnes znamená napětí spisovnost - nespisovnost?
Jazyk současné konverzace, místo nespisovných útvarů, zvl. dialektů v komunikaci.
Jazyková kreativita v běžné komunikaci. Nekultivovanost veřejných projevů
a zhrubění každodenní komunikace jako odraz doby a mravů.
Jazyk a styl po čtyřech letech od listopadu 1989:
jazyk v politice a veřejném životě. Čeština v kontaktu s jinými jazyky.)

2.

v publicistice

(Kladné vzory a odstrašující příklady české mluvené i psané publicistiky.
Srozumitelnost publicistického textu. Jazyk a styl bulvárních tiskovin.
Publicista jako tvůrce nejen jazykový: o zodpovědnosti veřejného činitele.
Zvuková kultura a syntax mluvených veřejných projevů. Čeština a reklama.)

3.

v odborné a vědecké oblasti

(Pro koho píše odborník, aneb Rozumíte svému vlastnímu textu? Jak se vyjadřuje
např. přírodovědec, a jak uměnovědec? Odborný projev psaný a mluvený.
Jazyk práva - aktuální téma. Čeština a počítač.)

4.

v umělecké oblasti

(Slouží jazyk poezii, nebo jí vládne? O umělecké stylizaci jazyka prózy,
zvl. řeči postav. Jazyk starších autorů dnes. Jazyková úroveň konzumní literatury.
Umělecký jazyk na jevišti, ve filmu, v rozhlase a televizi.
Čeština a tzv. postmoderní beletrie.)

5.

ve škole a v jazykové výchově

(Jak se mluví a píše ve škole při vyučování a jindy. Co s pravopisem ve škole
i mimo ni? Postoje k jazyku a role školy v jazykové výchově. Jazyková výchova
v diferecované výuce češtiny. Jak se učí mateřskému jazyku u nás a jinde.
O potřebě výchovy k pozitivní komunikaci.)

Spisovná čeština a jazyková kultura 1993,

mezinárodní konference v Olomouci na konci srpna t. r., je bohemistická událost, která má dvě téměř stejnojmenné předchůdkyně. V r. 1932 vyšel v Melantrichu známý sborník Spisovná čeština a jazyková kultura v redakci B.Havránka a M.Weingarta. Touto kulturní událostí vrcholily několikaleté diskuse mezi pražskými strukturalisty a tehdejší redakcí Naší řeči. Diskuse - nebo debaty, jak se tehdy říkalo - se týkaly hlavně brusičského přístupu Naší řeči k údajným germanismům v češtině a k vývoji spisovného jazyka, který už tehdy směřoval k přejímání prostředků z jazyka mluveného. Moderní duch a moderní myšlení členů Pražského lingvistického kroužku tenkrát, jak víme, zvítězilo, takže tato funkčně založená teorie spisovného jazyka, reprezentovaná zejména jménem B.Havránka a dnes jmény F.Daneše, A.Jedličky, M.Jelínka, A.Sticha a dalších a uznávaná i ve světě, zvl. slovanském a germánském, se stala do značné míry integrální součástí vztahu ke spisovnému jazyku u valné části bohemistů.

Před pětadvaceti lety se čeští jazykovědní bohemisté, učitelé češtiny a vůbec její příznivci poprvé sešli na velkém profesionálním fóru: na podzim r. 1968 byla v Praze a nedlouho poté v Brně uspořádána konference nazvaná právě podle zmíněného sborníku z r. 1932. Ve vypjaté společenské atmosféře byl zdůrazněn význam národně reprezentativní funkce jazyka, ale účastníci se vyhnuli prázdným deklaracím a nacionalistické rétorice. Závěry konference byly věcné, upozorňovaly na potřebu zvyšovat kulturu veřejných projevů mluvených i psaných a zvláštní pozornost věnovaly školní výuce češtiny.

Další dvě výročí jdou hlouběji do historie a mají k současnému vnímání a hodnocení českého národního jazyka vztah naprosto základní. Loni vyšel 75. ročník časopisu Naše řeč, „listů pro vzdělávání a tříbení jazyka českého", ale hlavně: jak si můžete připomenout uvnitř našeho periodika, před dvěma sty lety byla na pražské univerzitě založena stolice českého jazyka a tak započat nový věk českého jazyka i - v kontextu dalších obrozeneckých činů - celého českého národa. Všichni ti vzdělaní, stateční a neúnavní pracovníci na roli národního obrození zaslouží naší úcty a vděku. Češství a moravanství ve smyslu pozitivního a konstruktivního vlastenectví bylo vždy spojeno s vřelým vztahem k českému národnímu jazyku a s péčí a zájmem o něj. Neodmítejme národně reprezentativní funkci jazyka jako přežitek a balast dob dávno minulých. Je to sice jen jedna z jazykových funkcí, avšak zvláště v dnešní pozdní době nabývá na významu: její zanedbávání v teorii a v aplikacích, zvláště výchovných, může vést k potlačování jednoho z významných rysů lidské identity. Nestačí ovšem jen rodný jazyk milovat a horovat pro jeho krásu. Je nutno ho poznávat ve všech jeho racionálně i ne-

racionálně vnímatelných rozměrech a zvládat jej pro užití všech jeho útvarů ve všech tak rozmanitých funkcích, jaké jen život přináší.

Letošní olomoucká konference o spisovné češtině a jazykové kultuře připojuje ke svému názvu letopočet. Doba se změnila, leccos dnes připomíná časy meziválečné, ale tak, jako my se musíme novým poměrům přizpůsobovat, reaguje na ně i jazyk. Nové skutečnosti, nové společenské a ekonomické vazby a vztahy, vliv cizích jazyků, rozmach reklamy, masmédií a videotechniky, to všechno vytváří novou tvář naší civilizace a kultury a odráží se i v češtině. Bude o čem hovořit.

Tentokrát se konference koná jen na jednom místě. Ne snad proto, že by se za uplynulé čtvrtstoletí byla jazyková situace na celém území České republiky dokonale unifikovala. Naopak, moravská a slezská jazyková specifika, která se už tradičně chápou jako diferenční vzhledem k jazykové situaci v Čechách, existují dál, snad jen v poněkud pozměněné podobě. Nestagnoval ovšem ani vývoj češtiny v Čechách a vyvíjely se i způsoby zkoumání vývojové dynamiky češtiny a postoje k národnímu a spisovnému jazyku u veřejnosti i odborníků. Bude opravdu o čem hovořit.

Vítejte tedy na Moravě, na konferenci o češtině, jazyce všech Čechů, Moravanů a Slezanů.

Literatura:

Bělič, J. a kol.: Kultura českého jazyka.
Liberec, Severočeské nakladatelství 1969. 157 s.

Havránek, B. - Weingart, M.: Spisovná čeština a jazyková kultura.
Praha, Melantrich 1932. 258 s.

Naše řeč, 52, 1969, č. 2-3.

Jméno pro naši vlast

Česká republika: Čechy, Česko, Čechie?

Oldřich Uličný

Diskutujeme o názvu nového českého státu od poloviny r.1992, ale není to nic nového; bibliografie ukazuje, že první rozsáhlý a vášnivý spor se rozhořel už kolem vzniku čs. federace v r. 1968. Dnes se diskuse v podstatě soustřeďuje na otázku „Česko ano, nebo ne?". Vznikají dvě fronty: na jedné straně malá část novinářů *Česko* prosazuje jeho užíváním a část jazykovědců jeho doporučováním a zdůvodňováním; obojí jsou - všimněme si - jazykoví profesionálové. Na druhé straně stojí neprofesionální veřejnost, která *Česko* z různých důvodů, ale většinou rozhořčeně, odmítá.

Nejdřív ale k *Čechám* jako názvu pro celou Českou republiku; tento název jazykovědci odmítli, ale užívají ho spontánně jak četní novináři, tak běžní mluvčí z Čech.Na Nový rok 1993 vysílala v Událostech Česká televize reportáž z lidových oslav vzniku samostatné České republiky v Praze. U svatého Václava se volalo „Ať žijí Čechy!" a „Čechy Čechům!". Před nedávnem se v Brně volalo „Nézme Češi!" Byl to jen ventil vášní některých sociálních skupin, nebo je to počátek dalších nacionálních sporů? V obou našich historických zemích je ovšem hodně staré i nové, socialismem hýčkané zabedněnosti a hulvátství. Cesta z něho vede masarykovsky přes vzdělání a osvětu, přes praktické činy, přes školní výchovu v dějepise a zeměpise, a třeba i přes obnovení tradičních školních výletů do druhé historické země. V dětech i dospělých z Čech by se měl pěstovat pocit rovnoprávnosti moravské a slezské „provincie" s českou metropolí, úcta k folklóru a dialektům a tolerování odlišnosti vůbec.

Slovo má velkou moc, protože v jazyce je obsažen celý vnitřní i vnější svět člověka. V našem veřejném životě však vládne zmatek a nejistota o významech základních slov a nových skutečností; demokracie je stále věcí nesamozřejmou a totalitní myšlení přežívá v nových vládcích, v prostém lidu i v myslích novinářů a publicistů. Bohužel, novináři a politikové nejsou v nevědomosti a v totalitně centralistických tendencích sami. Loni v říjnu se několik studentů Filozofické fakulty Univerzity Karlovy Praha ujalo sociolingvistické miniankety, která měla zjistit názory vzorku našich občanů na nový oficiální i neoficiální název českého státu. Ze 180 dotázaných 50 odpovědělo, že neoficiální název nového českého státu by měl znít *Čechy*. Z toho byl jeden Moravan, a to číšník se střední školou. Tento názor mělo dále 7 vysokoškoláků, vesměs technicky orientovaných; vyučených bylo 12, středoškoláků 10 a ze zbylých 21 posluchačů vysokých škol bylo 9 studentů směrů humanitních. Více než 40 let bylo jen devíti zastáncům názvu *Čechy*; je to tedy věc věku a vzdělání? Tak jednoduché to není, mezi novináři a politiky je několik renomovaných příslušníků starších ročníků,

kteří občas svůj text věnovaný České republice rádi vyzdobí výrazem *Čechy*. Ale přesto: neměli by na Fakultě společenských věd (dříve žurnalistiky) UK začít vedle prohloubené výuky sémantiky taky se školním zeměpisem naší nové vlasti? Dodávám, že explicitní podporu zapojení názvu Morava v návrzích jako *Čechy a Morava, České země, Českomoravská republika* apod. projevilo 38 účastníků ankety, z toho 18 bylo nad 40 let. Je však smutné, že někteří respondenti sice o Moravě vědí, ale explicitně ji potlačují, např. „snad Moraváci nebudou tak tupí, aby do toho šťourali". Potěšitelné je, že podobných názorů bylo jen pět.

To, že odmítáme označení *Čechy* v platnosti *Česká republika*, má však i své pragmatické zdůvodnění. Neboť jak si má vysvětlit moravský divák větu televizní moderátorky, že jistý zákon či nařízení bude v *Čechách* platit od 1. 4. 1993? Usoudí asi toto: buďto se to Moravy netýká vůbec, nebo se jí to týká, ale zapomnělo se na ni. Důsledky jsou nasnadě: informační šum, prohloubení frustrace Moravanů separatistických nebo jen „moravansky" angažovaných a vzbuzení negativních emocí Moravanů dosud lhostejných. Novinář však nemá právo snahu o stále nová synonyma nadřazovat přesnosti vyjadřování a uvádět v pochybnost elementární poznatky ze školního zeměpisu. A politik by měl mít tolik zdravého rozumu, aby tyto politicky nebezpečné výplody nedovzdělanosti dál nešířil.

K názvu *Česko* se v naší anketě přiklonilo osm dotázaných velmi rozdílných charakteristik, tři z nich se vyjádřili, že „to zní divně". Všem je společný jistý pragmatický osobnostní rys, od kočího na Staroměstském náměstí a majitele taxislužby přes posluchače nehumanitních fakult (včetně jednoho Slováka) až po opatrného padesátníka („Hodně se teď používá termínu Česko..."). Ani v publicistických projevech se *Česko* neujalo plošně: bezpříznakově ho užívají nejspíš autoři exaktněji orientovaní (např. v ekonomických úvahách apod.), ale v běžném textu a zvl. v titulcích působí příznakově. Spontánní hodnocení výrazu *Česko* mladými lidmi, pro které tato podoba není zatížena historickými reminiscencemi, dopadá takto: pro exaktněji založené osobnosti je *Česko* velmi často přijatelné, respondentům emocionálnější orientace Česko „se hnusí" nebo jim z něho „je zle".

Zamysleme se nad tím, proč část mluvčích *Česko* odmítá, kdežto část pro ně horuje, nebo ho aspoň neodmítá. Hlavní příčinu vidím v různém chápání expresivity, tj. nápadnosti našeho novotvaru. Jazykové povědomí, které je do značné míry závislé i na věku a vzdělání, je totiž u různých mluvčích různé: valná jejich část chápe *Česko* jako nápadné, expresívní, velmi malá část pak jako neutrální. Postupná ztráta expresivity výrazu *Česko* by ovšem byla možná, ale jen za podmínky, že by od dětství všechny děti slyšely ve škole i doma, že jejich vlast se jmenuje *Česko*. Tohoto stavu se asi nedočkáme, při volné soutěži se bude dost mluvčích proti *Česku* stavět. Opakované užívání výrazu zpočátku nepřijatelného by ovšem postupně mohlo otupit odpor proti němu a lidé - by si opravdu mohli zvyknout. Jenže: je tento případ lingvistického inženýrství oprávněný soci-

álně a morálně? Především se tak napomáhá k dalšímu narušování hodnotové stupnice. Cítíte-li, že něco je ošklivé nebo škodlivé, avšak podlehnete-li odborníkům, kteří tvrdí, že si zvyknete, a novinářům, kteří si už zvykli, kam povedou vaše další kroky v přivykání negativním jevům?

Dosti však obecných souvislostí. Každý se jistě zeptáte: Když ani Čechy, ani Česko, co tedy? Tvrdím, že jedině Česká republika je název, který je neutrální a může vystupovat ve všech kontextech, a na oficiálních i neoficiálních funkčních místech.

Všechny navrhované jednoslovné názvy, tj. *Čechy, Česko, Čechie* a *Češsko*, jsou stylově příznakové z různých hledisek. Pokud se však začíná ujímat *Česko*, nevidím důvod, proč by mu neměla konkurovat *Čechie*. V každém případě však žádný z jednoslovných názvů nemůže stát na funkčním místě oficiálního charakteru (včetně novinářských publicistických žánrů), aniž by signalizoval rozpor mezi svou jazykovou hodnotou (nižší styl) a hodnotou funkčního místa (oficiálnost, požadavek jazykového prostředku vyššího stylu).

Často slyšíme, že název *Česko* je tvořen ústrojně, tj. že tu existují precedenty jako *Rusko, Polsko* aj. se silně produktivní příponou *-sko*. Každý novotvar buď „zapadne" do systému, nebo nikoliv, ale může se i sám stát vzorcem, precedentem pro další novotvoření. Avšak opravdu centrální, systémově integrovaný neologismus se ujme velmi snadno; v našem případě je přípona *-sko/-(c)ko* pro tvoření názvů území produktivní a velmi frekventovaná, srov. z novějších názvů států *Alžírsko, Svazijsko, Basutsko, Bečuánsko, Somálsko, Tunisko* aj.; umíme si představit, že bychom říkali např. *Falklandsko* místo *Falklandské ostrovy* nebo *Samojsko* m. *Samoa*, a název *Nizozemsko* je jen mladší verzí staršího zeměpisného názvu *Nizozemí*. To všechno proto, že odvozovací slovní základ těchto výrazů se buď nemění, nebo se mění pravidelným, tj. centrálním způsobem. Tyto neologismy se do centra jazykového systému dostávají ihned a bez problémů, protože jsou po všech stránkách velmi dobře systémově integrovány. Proč tedy se tak usilovně diskutuje o *Česku*? *Česko* totiž takto integrováno není, obdobné typy se základovým slovem na *-ch* vykazují jiné střídnice: *Valach - Valašsko, Lach - Lašsko*, ale i *Curych - Curyšsko* nebo *mnich - mnišstvo*. Ale o tom zevrubněji jindy a jinde.

Vzniká tedy otázka: co s tím? Obávám se, že z hlediska odborníků jde především o odpovědnost. Pro dnešního průměrně kulturně orientovaného mluvčího je totiž *Česko* výplodem novinářů a - jazykovědců. První ho užívali zprvu spíš jen expresivně, a teprve povzbuzeni známým manifestem osmi pedagogů pražské filozofické fakulty z července 1992 začínají ho používat i v neutrálních kontextech. Ať je historie vzniku, užívání i neužívání tohoto názvu jakákoliv, mají o ně zásluhu především lingvisté, a to článkem Běličovým v Naší řeči 1968 počínaje a současnou diskusí (asi) nekonče.

Jazykovědci jsou ve zvláštní situaci. Většinou rozhodují buď o vhodnosti, funkčnosti, tj. „správnosti" jednoho výrazu, obratu, vazby apod., který se už

zčásti či úplně vžil, nebo mají možnost volby mezi více výrazy, nejčastěji dvěma, a jeden - nebo více - z nich uživatelům doporučují. Méně často jsou však lingvisté přímými tvůrci nebo navrhovateli názvu nové věci nebo jevu. Nové výrobky, firmy, podniky apod. si prostě jejich tvůrci či majitelé pojmenovávají sami a lingvistů se většinou neptají. Jinak tomu bylo v případě názvu státu - tohle je v podstatě zakázka od veřejnosti, ne-li od státu. V případě názvu *Česká a Slovenská Federativní Republika* se jazykovědci vyslovili proti - tehdy však zvítězili politikové. A co název *Česko*? Zvítězí názory části lingvistů a aktivita některých novinářů nad jazykovým povědomím české veřejnosti?

Lingvisté především nezjišťovali názory mluvčích na přijatelnost Česka pomocí řádného sociolingvistického šetření. Pravda, švec se taky neptá široké veřejnosti, jak má přibít podpatek, ale na druhé straně veřejnost dá najevo svůj odpor k jeho novému módnímu výrobku tím, že ho nekupuje. Proto si Baťa dělá průzkum trhu z hlediska vzhledu výrobků a zájmu spotřebitelů. Neboť nejen švec, ale i lingvista může být profesionálně deformovaný a může se mu líbit to, co veřejnost odmítá. Nepodceňujme zpětnou vazbu a vzpomeňme např. na námi odsuzovaný *velín*, který se nakonec jako odborný termín vžil, na termín *vynálezecké hnutí* aj.

A jaká je role a zodpovědnost novinářů v kauze *Česko*? Novináři stresovaní časem a malým prostorem často tíhnou k jazykové aktualizaci: aby upoutali a zaujali čtenáře nebo posluchače, zdobí své výtvory jazykovými prostředky tu knižními, tu hovorovými, úhrnně - prostě nějak se odlišujícími: místo spojky nebo užívají rádi spojku či, místo zájm. kteří nespr. tvar jež; četní žurnalisté milují přechodníky o to víc, o co míň jich dovedou používat, aj. Jako snahu o aktualizaci bych hodnotil i zálibu některých novinářů v užívání názvu *Česko*. Je to jiné, odlišné, nápadné - pravda, také krátké, stručné, jednoslovné ... a hezky to vypadá zvl. v titulcích... Někdy je to však v rozporu s vlastním vnímáním jazyka a hodnoty jazykově stylové (ve smyslu vyšší - nižší) se potlačují ve prospěch hodnot účelově pragmatických, resp. pouze novinářských: Kratčeji, úderněji, rychleji je lepší než stylově přiměřeně, ale dvouslovně. Neboť i tohle jsem už slyšel mezi odborníky: *Česko* se mi nelíbí, ale nový stát přece musí mít i jednoslovný název. Nemusí, přátelé, podívejte se do atlasu, kolik území a států nemůže mít jiné než víceslovné pojmenování, a to i v neoficiální podobě: *Dominikánská republika, Saudská Arábie, Bádensko-Würtembersko*, a mn. j. Ale hlavně: nepodléhejme módě, davové psychóze a českému revolučnímu radikalismu, který máme v genech. Ten se může projevovat i v tom, že odborníci v dobré víře a s dobrými úmysly prosazují horší řešení. Uvědomme si především, že o názvu naší nové vlasti rozhodnou v první řadě veřejní mluvčí, jazykoví tvůrci nejsledovanějších veřejných projevů, tj. novináři. Deset milionů uživatelů češtiny by však mělo být ve věci dotázáno a k jejich názoru by se mělo přihlédnout.

Tanec kolem Česka

Ivan Lutterer

Od otištění článku *Křestní jméno Česko* (LN 24. 7. 1992), v němž skupina osmi lingvistů a historiků z pražské filozofické fakulty dala podnět k veřejné diskusi o nejvhodnějším geografickém názvu pro Českou republiku, vyšly na stránkách našich novin a časopisů už desítky názorů pro i proti. Je v nich hodně rozumných návrhů, ale také dost nápadů naivních a nezřídka i hrubé nevědomosti. Objevil se např. požadavek, aby se místo *Česko* říkalo *Češsko*; zapomíná se však, že od jména *Čech* je odedávna adjektivum *český* (kde pravidelné zjednodušení základu na pouhé *če-* nikomu nevadí). Častým argumentem proti jménu Česko, po stránce věcné i jazykové naprosto bezchybnému, jsou záporné emoce těch, kterým se název z různých důvodů „nelíbí". Někomu připomíná úzus luďáckých separatistů z II. republiky, kteří názvu Česko užívali se zjevným zabarvením, jiným nespokojencům zase splývá s německým pojmenováním *Tschechei*, které je u nás zatíženo asociací s nacistickým šovinismem v období Mnichova.

Soudím, že iracionální momenty citové dříve nebo později ustoupí logickým důvodům. Výhodou názvu Česko je mj. i to, že organicky zapadá do systému geografických názvů evropských zemí, jako jsou Slovensko, Polsko, Rakousko, Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko, Rusko, Dánsko, Švédsko, Norsko, Finsko, Estonsko aj. Starší způsob pojmenování zemí vycházel v češtině z ak. pl. obyvatelského jména, viz Uhry, Bavory, Prusy, Rakousy, Španěly, Němce apod. Modernějším způsobem tvoření geografických názvů jsou singulárová jména s příponou *-sko/ -cko*, jak ukazuje srovnání podob *Švýcary* a *Švýcarsko*. Obdobná dubleta *Čechy - Česko* se dá využít tak, že Čechy znamenají „země česká", kdežto Česko „české země, tj. Čechy, Morava a Slezsko".

Názvy Česká republika a Česko si nekonkurují: první je názvem subjektu politického, druhý zeměpisného. Nechceme-li ochudit naše vyjadřovací možnosti, oba by měly existovat svorně vedle sebe.

Tanec pokračuje

Koláž názorů na název nového českého státu sestavil Jiří Rejzek.

Ve prospěch názvu Česko k označení území nově vzniklé České socialistické republiky může být (a byl) uveden nejeden věcný argument: je odvozeno správně od příd. jm. český (...); je ho zapotřebí jako protějšku k jménu Slovensko, jako neoficiálního a jednoslovného označení národní republiky (...). Má ovšem i některé drobné „vady v kráse" (...).

/F. Daneš, Česko?, Listy č.7, 1969(!), s.10/

Spíše jako podivný žert než cokoli jiného na mě zapůsobil manifest několika předních osobností pražské filozofické fakulty, v němž se neoficiálně navrhuje, aby se budoucí český stát nazýval Česko.(...). Manifest mých kolegů je však pozoruhodný i tím, že snad v našich dějinách vůbec poprvé se někdo odvážil navrhnout, aby za název českého státu byla vzata nadávka.

/F. Černý, LN 31.7.1993/

... neoficiální pojmenování Česko je z jazykového hlediska tvořeno zcela ústrojně a jeví se nám jako jedině možné. Tento název je sice u starší generace zatížen pejorativní konotací, ale předními lingvisty je už dlouho doporučován jako souborný název pro české země (Šmilauer, Bělič, Knappová). Odpovídá obdobně utvořeným pojmenováním jiných svrchovaných států (...), zřetelně nás vůči nim vymezuje a neporušuje souvislost s dosavadním, mezinárodně vžitým názvem Československo (ani jeho cizojazyčnými podobami...).

/skupina 8 filologů a historiků, profesorů FF UK, LN 24.7.1993/

Název Česko, který se stále častěji používá ke krátkému pojmenování nového českého státu, se do budoucna ujme. Lépe ho však bude přijímat zejména mladší generace. Tento názor vyslovila členka onomastické komise České akademie věd Jana Bartůňková.

/LN, 13.1.1993, s.2/

Co se nesmí ujmout: Čechy v platnosti Česká republika. U 40% obyvatel ČR, tj. na Moravě a ve Slezsku, vede tento projev neznalosti zeměpisu naší vlasti k informačnímu šumu a k dezorientaci věcné i ideové.(...).

Název Česko, ač údajně produktivně tvořený a jinak funkčně vyhovující, je „ošklivý", části mluvčích „se nelíbí". Naše racionalisticky založená lingvistika nezná a neuznává estetický rozměr neuměleckých jazykových prostředků. To však neznamená, že toto estetično neexistuje a že není někdy důležitější než systémové a funkční vlastnosti jazykového novotvaru.(...).

Tvrdím proto, že dvouslovná Česká republika (a její zkratka ČR) je zatím jediným kandidátem schopným okamžitě zaujmout všechna funkční místa oficiálního i neoficiálního pojmenování nového českého státu po 1.1.1993.

/O. Uličný, LN 25.2.1993, s.9/

Podstatné asi je, že takové slovo potřebujeme, a to prosím ne jen kvůli Moravanům, ale pro úplnost naší mateřštiny. Dovoluje-li Vaculík Slovákům, aby Moravu zahrnovali pod jméno Čechy (protože z té jejich dálky ji není tak vidět?), jistě nás bude víc, kterým se nelíbí, když to dělají Češi.(...).

Tak se tedy připojuji k loni uveřejněnému stanovisku skupiny lingvistů z Karlovy univerzity: pěkně prosím, SIT VENIAT ČESKO.

/P. Sgall, LN, 11.5.1993/

Průzkum užívání různých názvů pro Českou republiku v pěti nejsledovanějších denících a týdenících s celostátní působností ukázal, že v současnosti se nejvíc užívá zkratka ČR (52%) a plný název Česká republika (35%).

Zcela vymizel název České země (...) a název Čechy a Morava zaujímá necelé 1% výskytů. Odmítané i obhajované Česko se uplatnilo jen ve 2,5% užití, z toho ve třetině případů bylo užito nikoli neutrálně. Zato název Čechy pro ČR (...) se objevil v 10%.

Účelné by tedy bylo obnovit užívání dvouslovného názvu České země jako vítaného synonyma a nenapravitelným zkracovatelům a zastáncům jednoslovnosti doporučit název Čechie. Užívání názvu Čechy místo Česká republika je nutné zamezit; Česko doufejme vymizí postupně samo.

/O. Uličný, LN 21.5.1993/

spisovatelé a novináři

Slovně pro mne Česko znamená: kus něčeho, nedodělek, zkratka. Plesk bez lesku a ladu rozplácle vykydnutý někým, někam, bůhví proč... Vepřové plecko. Možná také součást jazyka ptydepe. Anebo nejpřesněji a nejsmířlivěji: jeden ze „států písmenek" pro Alenku v říši divů: Asko, Besko, Cesko, Česko... Zvukomalebně mi pak upomíná socialistickou krajinu. Rypadlo, odkrytá skrývka, Ostravsko-karvinsko, Chabařovice, nevybrané popelnice, smetí, Gustáv Husák...

/J.Just, LN 6.5.1993, s.5/

Se smutkem a hrůzou slyším a čtu, jak se v mé vlasti začíná zahnizďovat adverbium „Česko", vydávané za podstatné jméno, jako název země, dnes České republiky.(...). Novotvar „Česko" urážlivý, proti „Česku", ale také mnozí mladší lidé výchovou zdědili pocit, že je v něm něco neslušného.

/L. Vaculík, LN 23.3.1993, s.12/

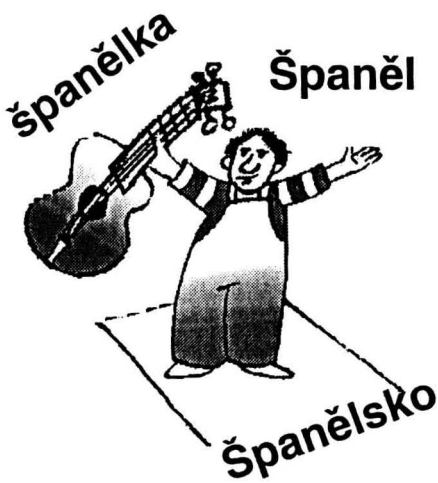

Ludvík Vaculík je (Česko - pozn.red.) označil před pár dny v těchto novinách za úminek našich Čecháků a za zpotvořeninu a konstatoval, že „tyto noviny...samy pro sebe se už zřejmě rozhodly, že nám je všem vžijí". Nerozhodly se, jen čas od času se v nich objeví - taky proto, že lidé to slovo používají. Sám jsem to minulou sobotu ve sloupku udělal hned dvakrát - poprvé jsem to slovo použil v psané podobě. Vím proč: na malé ploše jsem nechtěl mnohokrát za sebou do nekonečna opakovat oficiální název a zkratka v každé druhá řádce se mi líbila ještě míň: prostřídal jsem je proto Českem.

(...). Jedno je však zřejmé - noviny a novináři sice ovlivní, zda se slovo Česko objeví v psaném jazyce častěji, nebudou však rozhodovat, zda se skutečně vžije či nikoli. O tom rozhodnou všichni, kdo mluví česky a česky píšou, ať od Hodonína nebo z Plzně.

/J. Veis, LN 26.3.1993/

politici

Milan Uhde, předseda PS (ODS): S názvem Česko jsem se zatím nesrovnal. Na druhé straně gramaticky odpovídá a myslím si, že žádný jiný název pro budoucno asi nepřichází v úvahu. A tak, ač nerad, musím přiznat, že věřím, že se Česko nakonec ujme a že ho postupně přestaneme cítit jako nezvyklé. Já ho prozatím jako nezvyklé cítím.

Jiří Vlach, první místopředseda PS (ODS): (...) Název Česko díky různým reminiscencím není příznivě přijímán, přesto si myslím, že až ztratí svůj emotivní náboj, stane se obecně přijatelným.

Jan Kasal, místopředseda PS (KDU-ČSL): Mně se v tuto chvíli vybavují návrhy, které se mi nelíbí a mezi ně každopádně zahrnuji název Česko.(...). Osobně cítím jakési znevážení nebo neúctu, i když proto nemám žádný lingvistický podklad.

Václav Klaus, český premiér (ODS): Nevím. Pořád čekám, že to někdo geniálně vymyslí. Myslím si ale, že Česko nezní hezky. Ale nikdo je nemůže zablokovat, pokud se náhodou tento název ujme.

/LN 25.1.1993/

V tom smyslu je třeba ocenit postoj prezidenta Václava Havla, který nedávno prohlásil:"Název Česko se mi nelíbí a pokud se přece jen ujme, pak budu poslední, který ho začne používat!"

/???/

...a ostatní uživatelé:

Výsledky ankety o Česku vyhlášené v rozhlase v pořadu Letokruhy (květen 1993): celkem 2275 dopisů, proti 2233 (98,25%), pro 42 (1,75%).

Jako název státu by Čechie po mém soudu působila přibližně stejně, jako kdyby se Skotsko, Wales a Severní Irsko rozhodly pro mezinárodně právní subjektivitu, vytvořily si vlastní státy a samostatná Anglie se po rozpadu Spojeného království pojmenovala Albion.
/LN 14.8.1992/

Česká republika má jisté potíže s hledáním svého zkráceného názvu. Zdá se, že si nakonec zvykneme na nepříliš hezké Česko, jako jsme si zamilovali název Československo, který byl počátkem dvacátých let nezvyklý, ba směšný (viz Bratři Čapkové: O tom jméně, LN 1.1.1922).
/LN 18.1.1993, s.5/

Děkuji Vám za použití názvu ČR-Česko ve zprávě MF DNES z 22.února „Za krádež v Německu trest v Česku". Je to dle mého názoru nejlepší nesloženinový, jednoslovný název České republiky, který zahrnuje celé území obývané českým národem.

Příliš často se ve Vašem listě vyskytuje víc než nechutný výraz Česko. Jelikož jsem mezi svými známými nenašel nikoho, komu by se Česko líbilo, dovoluji si požádat o přihlédnutí ke skutečnosti, že není vhodné zavádět do názvu státu pochybné novotvary.

Nevnucujte nám programově to ošklivé jméno Česko. Vždy, když ho objevím ve vašich článcích, je mi nepříjemně a protivně. Zase něco organizovaného odněkud shora, aby se to vžilo. Věřím, že nevžije. Vždyť Čechy (krásné) a Morava (Moravěnko milá) mají vejít v zapomnění kvůli tomu hnusnému Česku.

Název Česko je korektní jen zdánlivě. Pocit useknutí země i názvu je ještě příliš čerstvý a Česko je v každém případě novotvar. Navrhuji variantu Čechy. Čechům žijícím v Čechách by tento název nejspíš vyhovoval. A Moravané a Slezané? Buď na něj přistoupí, nebo nepřistoupí. Odvážil bych se tvrdit, že část ano, část ne.
/z dopisů čtenářů, MFD 23.3.1993/

Pan Vaculík zapomněl připomenout, jak by s redaktory promluvil strážce češtiny Karel Čapek, být ještě členem redakce. Místo pera by možná měl v ruce pevnější kus dřeva, a to nejen za to Česko, nýbrž především za nesčetné hrubé prohřešky proti mateřskému jazyku, jichž se redaktoři dopouštějí o závod.
/LN duben 1993/

Anonym někdy i rozesměje...

Brunae, die 31. Martii 1993.

Dávat jméno naší vlasti to vám nepřísluší, protože původem / podle vašeho jména/ váš rod nepochází z Česka. To co jste napsal do novin lze nazvat jako difficiles nugae. Ex lingue stulta veniunt incommoda multa. Misce stultitiam consiliid brevem. Pochybuji, že si to sám dovedete přeložit. Tolik k vaší propagaci Česka. O vás dle toho je, že nuges pondus addit. Za komunistů jste se dostal ke studiu a pro své politické credo stal jste se profesorem /bohužel/. To je jisté! Nechte si vaše úvahy o Česku pro vaši kuchyni. Když je tedy Česko, podle vás, tak Lutterere jste blbisko, pitomisko. hovadisko, prasisko. Pamatuj, že vždy byly jen Čechy. I jako vzdělanec /zvl. historia/ mám právo inkognita vůči tomu, kdo je

blbisko .

Dopis prof. Luttererovi k článkům v Lidových novinách
(24.7. 1992 a 26.1. 1993)

O češtině a češství

Nikdy jsem nebyla v zahraničí, protože v Čechách se mi líbí, protože Vltava je nejhezčí řeka na světě a Smetana o ní složil báseň. * Máme hory, lesy a nížiny, ale jinde je mají taky, tak co. *Myslím že ne všichni si dokážou vážit krás naší krajiny. Tak třeba náš soused má na dvorku brajgl a to by si v Německu nedovolil...

Tohle jsou fingované odpovědi na zatím neuskutečněnou anketu. Rádi bychom vypsali anketu opravdovou, a vyzýváme Vás k odpovědi na téma v nadpisu. A abyste měli nějaký mustr, přetiskujeme v autentické podobě pár názorů z ankety o vztahu k rodné zemi a rodnému jazyku, která proběhla v jedné třídě pražského gymnázia. Podrobněji se o jejích výsledcích dočtete v článku S. Čmejrková - F. Daneš: Jazyk malého národa. Slovo a slovesnost 1993/1, s. 19-30.

Vůbec nejvíce se mi líbí slova nespisovná a sprostá. Jen si spočítejte kolik má čeština nadávek a kolik různých patvarů, které v běžné mluvě používáme.

Snad až moc pádů vlastní ten náš mateřský jazyk a to ani nemluvně například o přechodnících, které snad použijeme jednou za svůj život, ale to ještě pouze v lavici školy.

Dnes, když chcete použít obyčejný lék, musíte se řídit německým, francouzským nebo italským návodem, což není jednoduché. Československo není kolonie, nemělo by být ovlivňováno všemi možnými jazyky. A proto se ptám: Nenastal znovu čas pro národní obrození?

Můj názor je, že čeština není tak mrtvá jako jiné jazyky.

Pro mne čeština jako rodný jazyk neznamená skoro nic. Je to vlastně dar přírody. Mohl jsem se třeba narodit v Ně-mecku a mou mateřskou řečí mohla být němčina. Nebo třeba angličtina. V dnešní době je to skoro jedno, nebo ne? Celá Evropa spěje ke sjednocení. Proto je nesmyslné, hádat se o to, jestli já jsem Slovák a mluvím slovensky, a proto jsem něco víc než Čech, který mluví česky. Mám na Slovensku hodně kamarádů a většina je tohohle ražení.

Jsem na svůj jazyk hrdý už pro jeho složitost, díky ní se češtině nikdo nemůže naučit.

Mě čeština moc nezajímá, ale musím uznat, že pro další život je velice nezbytná. Vemte si například to, že byste chtěli napsat žádost o přijetí do zaměstnání a napsali jste jí se spoustou chyb. Co by si zaměstnavatel asi pomyslel? Uznejte sami, že čeština je velmi důležitá jak v psaní dopisů, žádostí, tak i z hlediska dorozumívání.

Asi bych vyvodila takový závěr, že je čeština hezký a zajímavý jazyk, ale má jednu velkou nevýhodu a to je její obtížnost.

Na to, že jsem Češka, jsem hrdá, i když pravděpodobně ne vždy. V určitých situacích, ať to již souvisí s politikou nebo s něčím podobným, je mi, ne hanba, ale něco, co nedokážu popsat.

Český jazyk má dlouhou historii a dlouho se vyvíjel. Po celou tu dobu vznikaly lepší i horší literární díla, která psalo mnoho spisovatelů. Domnívám se, že ne každý národ se může pochlubit takovou literární historií a množstvím děl nebo takovou osobností jako byl Jan **Amos Komenský**. Dokonce jeden z našich spisovatelů **Jaroslav Seifert** získal **Nobelovu cenu** za literaturu.

Jaký je český národ? To opravdu nedovedu posoudit. Myslím, že to však nejlépe vystihl můj dědeček. Ten stále říkal, že jsme národ cikánů. V některých případech s ním plně souhlasím. Čech se totiž odnaučil pracovat, ale peníze by bral pořád a nejradši co nejvíc. Většina Čechů se řídí heslem, „co nejmíň dělat a brát za to co nejvíc peněz". Tak si přejme, aby se to zlepšilo.

Podle mého názoru je na Slovensku mnohem více radikálních vlastenců, jejichž radikalismus mnohdy přerůstá až v nacionalismus. Proto si také myslím, že ne mnoho Čechů si svého rodného jazyka váží tolik, co slovenští občané.

Jednou jsem šel do obchodu a po zaplacení jsem obdržel účtenku s nápisem: VIELEN DANK! To si myslím, že není správné. Je-li to český obchod, mělo by to být nejprve napsáno česky, a pak třeba ať arabsky. Myslím si, že by jsme se měli více ukazovat světu a nenechat si všechno diktovat.

Čeština, můj mateřský jazyk, jaká vůbec je? Určitě ne snadná, vždyť česká slova a věty jsou samá interpunkční znaménka.

Myslíte si totéž, nebo něco jiného? Jste přesvědčeni, že svůj názor zformulujete hravě a lépe? Rádi Váš příspěvek otiskneme. Pište na téma Mateřština - vlastenectví - čeština ve škole.

jš

Plesejte tehdy věrní a slovutní Čechové...

(k 2OO. výročí založení stolice české řeči a literatury na pražské univerzitě)

Jiří Rejzek

Je možná trochu symbolické, že v roce obnovení české státnosti si připomínáme 200. výročí zřízení profesury českého jazyka a literatury na Karlově univerzitě. V letech 1792 - 1793, za vlády císaře Františka II., vyvrcholilo několikaleté úsilí české šlechty a českých vzdělanců dosazením prvního řádného profesora českého jazykozpytu na univerzitní stolec.

Nestal se jím - možná trochu překvapivě - uznávaný otec slavistiky Josef Dobrovský, který měl na zřízení profesury nemalou zásluhu, ale jiný zasloužilý vlastenec, tehdy 59letý, ***František Martin Pelcl*** vydavatel Balbínovy Obrany a autor Nové kroniky české.

Slavnostní uvedení F.M.Pelcla na učitelskou stolici se konalo 13. března 1793 v pražském Karolinu. Dobový vlastenecký tisk líčí, jak se kolem 11. hodiny sešla vznešená společnost vzdělanců a šlechty v čele s nejvyšším purkrabím hrabětem Lažanským. Pelcl byl důstojně představen královským bibliotékářem Ungarem jako nejzasloužilejší mezi českými vlastenci a poté německy přednesl

svoji zahajovací řeč o užitečnosti a důležitosti českého jazyka. Tato řeč nepostrádá vtip a názornost a mnoho vypovídá o atmosféře doby. Zde tedy v překladu několik zajímavých úryvků:

„Zesnulý císař Josef II.(...) se učil česky teprve později a toliko od učitele řeči, proto dělal v mluvení některé chyby, které nebyly lhostejné pro své špatné následky. Když se jednou zdržoval v Čechách, zasypali ho sedláci prosebnými přípisy. Mocnář se stal netrpělivým a řekl jim česky: 'Jděte na pány.' Chtěl říci: 'Jděte k pánům.' Sedláci pokládali císařův výrok za rozkaz a řekli si: 'Tedy pojďme na pány!' Srotili se, přepadli pány a jejich úředníky a rozbili jejich zámky, jak si na to ještě vzpomínáme (...). Z toho plyne, že je třeba naučiti se řeči poddaných dokonale (...)."

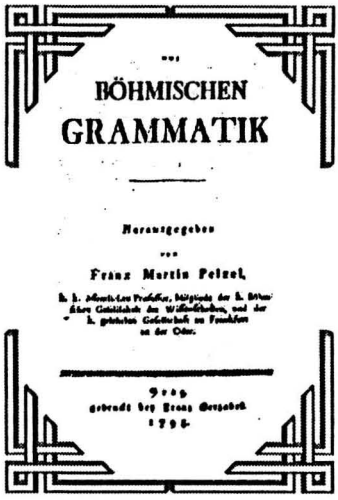
BÖHMISCHEN
GRAMMATIK

Herausgegeben
von
Franz Martin Pelzel,

„Kdo mluví česky, učí se i hudbě lehčeji a lépe, neboť v češtině se musí co nejpřesněji dodržovati délka slabik, proto je čeština harmonická a Čech mluví zároveň v taktu. Nic neuráží české ucho víc, než vysloví-li se krátká slabika ve slově dlouze anebo dlouhá krátce.(...). Byl jsem jednou na nějaké české komedii. Němec, který jinak nerozuměl jedinému českému slovu, naučil se své úloze doslova. Vystoupil a předříkával, čemu se nazpaměť naučil, aniž dbal v nejmenším náležitého tónu a délky slabik. Většina Čechů nemohla takovouto disharmonii snést a z divadla utekla.(...) Poznamenává se také, že v českých místech je daleko víc hudebníků než v německých. Ti sice snesitelně fidlají na svých houslích, kdežto Čechové obyčejně docházívají v tomto umění dále.(...)"

„Kdo mluví česky, ten se učí lehce i jiným jazykům, neboť Čech má ve své řeči téměř všechny zvuky ostatních evropských nářečí.(...). Jsou Čechové, kteří tak dokonale vyslovují italštinu, francouzštinu nebo angličtinu, že od těchto

národů jsou považováni za krajany. Kdo umí česky, učí se také lehčeji a lépe jazykům učeným, totiž latině a řečtině, neboť řeč česká má také mnoho jejich krásných vlastností a její rytmus je zcela řecký nebo latinský. Tak není zatížena členy a pomocnými slovesy, které řeč činí rozvláčnou; substantivům a adjektivům dávají stejně jako u Řeků a Latiníků správný a jasný význam různé koncovky (...)."

„Musím však prokázati i smělý úsudek, který pronesl nedávno o české řeči jeden cizinec. 'Neslyšel jsem ještě řeč, která by divadlu odpovídala méně než česká. Herec musí násilně každý zvuk vyrážet ze zubů a umírající musí v tragédii, máme-li mu rozumět, právě tak křičet, jako by teprve přišel na svět.' Zadržte smích, přátelé! Tento muž soudil o české řeči jako slepý o barvách. Já,který znám šťávu a sílu obou jazyků, mám odvahu tvrdit, že česká řeč se hodí na divadlo lépe než německá. Co se týče zpěvohry, o tom není vůbec žádné pochyby. Dejme si zazpívat českou árii a německou a ta první bude našemu uchu daleko příjemnější než druhá.(...). Čeština je také vhodnější k hlasitému přednesu, neboť je určitá, srozumitelná a zřetelná, protože český řečník nemůže polknout žádnou slabiku a musí vše vyslovovat jasně. Nečiní-li to, je od citlivých Čechů vypískán. Byl jsem jednou na jedné české komedii, kde se to skutečně stalo. Otec říkal synovi: 'Syn musí otce stíti' místo 'Syn musí otce ctíti'. Přízemí se bouřilo a herec, který nebyl rodilým Čechem a nerozuměl jemnému rozdílu ve výslovnosti mezi stíti a ctíti, nevěděl, co se děje. (...)."[1]

Po výkladech o užitečnosti češtiny Pelcl poukazuje na její úpadek a chválí odvahu česky píšících spisovatelů. Oceňuje i česky mluvící duchovenstvo a šlechtu a v závěru vzdává nezbytný hold panovníkovi.

Pelclova zahajovací řeč trvala tři hodiny a byla vyslechnuta s pozorností a nadšením. Přítomní vlastenci viděli ve zřízení profesury obnovení staré české slávy. Jeden z nich, Jan Rulík, napsal: „I rcete mi, moji Čechové, zdali nemáte příčiny k plesání, že jazyk náš tak slavný, užitečný, ozdobný a libý, jako třeba jeden ve světě, místa došel v prostřed vznešeného umění v slavném království českém? Plesejte tehdy věrní a slovutní Čechové, poulehčete srdci svému, neboť nám nastal den, v němž jazyk náš oslavený zvelebovati se bude".

Pelcl sám pečoval o zvelebování jazyka ještě osm let; po jeho smrti nastoupil na místo profesora českého jazykozpytu mladičký Jan Nejedlý a po něm další. Tradice bohemistiky jako univerzitního oboru byla založena.

Leccos z toho vlasteneckého nadšení, z jeho výrazu a způsobu argumentace v nás dnes možná vyvolá shovívavý úsměv. Dnes je přece jiná doba, doba přející kosmopolitismu a evropské integraci, a vlastenectví se příliš nenosí. Avšak aspoň špetka toho hrdého češství, které se před dvěma staletími tak vehementně probouzelo k životu, by naší společnosti určitě neuškodila.

1 Citováno podle knihy A. Pražáka Národ se bránil, Praha 1946, s. 198n.

P. Bušta v Mladém světě

Hned na začátku letošního roku nás v Mladém světě č. 2 zaujal svým jazykem a stylem razantní článek Petra Bušty „Špindlerova Mühle" věnovaný pozoruhodné směsi lidských a jazykových vztahů vládnoucích v zimních Krkonoších. Aniž se ztotožňujeme s autorovým pohledem na tento svérázný úsek naší současné reality, oceňujeme celkovou vynalézavost a nápaditost zmíněného textu.

Němec kerkonošský je v převaze. Na čtrnáct německých poznávacích značek připadají dvě nizozemské, belgické nebo francouzské, a jedna česká. Dvojjazyčné nápisy jsou samozřejmostí, půjčovna lyží zvěstuje svou existenci jedině v řeči Goethově; kdybyste se rozkrájeli, k polednímu už neseženete Lidové noviny, zato vám všude ruče nabídnou Bild Zeitung a Frankfurter Allgemeine.

Němec kerkonošský hvízdáním přes celou samoobsluhu upozorňuje jiný exemplář Němce kerkonošského na úžasný fakt: existenci dvou druhů rumu tuzemského v regále, a paní pokladní procedí skrz zuby: „Ksindl!"

Ksindl kupuje od každého druhu cvaj flašen, und frau pokladní ho natáhne o fini krónen.

A vo tom životě německým v kerkonošský kleci by mělo tohle poudání bejt.

kuč

Mladá fronta Dnes

Netradiční a vynalézavě zhuštěné jsou charakteristiky vycházejících knih v rubrice Jarmark víkendové přílohy Mladé fronty Dnes. Například:

Sue Geaftonová: D jako desperát (Odeon 1992). Autorka každoročně vydává jednu detektivku, uvozenou dalším písmenem abecedy, a Odeon ji zpovzdálí sleduje. Jsme u D, jde tedy o čtvrtý příběh v češtině. Všechny vypráví soukromá detektivkyně Kinsey Millhoneová, jež je tak trošku vnučkou Phila Marlowa. K jejím hlavním literárním povinnostem patří brnkat na feministické struny, což činí s nepopiratelným šarmem. Předivo děje je tkáno umně, čtenář je dovedně napínán, ale nejlepší jsou postřehy o Americe 70. a 80. let. Tedy průzkum společnosti oživený mordováním.

kuč

Jak se píše o počítačích

Jazyková stránka textů vytvářených počítačovými odborníky a fanoušky pro širší veřejnost, nikoli však s ohledem na ni, má špatnou pověst. V řetězci jejich vzniku (autor, redaktor, příp. korektor nebo jazykový poradce) se příliš často nenajde nikdo, kdo by texty zbavil otrockých anglicismů ...

Stiskněte jednou Šipku dolů a pozorujte jak WordPerfect upraví slova na každém řádku na vsunutí nového slova - Může být zapotřebí stisknout Šipku dolů více než jednou na úpravu odstavce.

... chyb interpunkčních, pravopisných a tvaroslovných ...

...definici makra ukončíte stejnými příkazy jako jste jí začali,

... souvětí s výstavbou nezvládnutou po stránce formální ...

Protože si při instalaci WordPerfect vyberete vlastní tiskárnu, slovní zarovnání nebude totožné s uvedenými na obrazovce.

... i po stránce významové. A nemyslete si: píše-li počítačový odborník např. disertační práci, nedopadá to v ní s jazykem o mnoho lépe - srovnej tyto přetížené věty:

...trap - jediný typ příkazu vysílaný bez předchozího vyžádání iniciativně agentem jako reakce na nějakou událost manažerovi, např. inicializaci agenta, poruchu okruhu, obnovení jeho činnosti apod. (všeobecné pasti), nebo jiné události specifické pro podnikovou skupinu (závislé na implementaci); zpráva o pasti zůstává proto nepotvrzená ... Pasti jsou používány na úpravu časového režimu a záběru výzev vysílaných manažery na monitorování stavu sítě.

Tím vším se znepříjemňuje čtení textů a poškozuje i jejich funkce návodná nebo informativní. Mohli bychom snést ještě mnoho dokladů, ale protože jde o texty široce dostupné, nebudeme nosit dříví do lesa. Pokusíme se raději ukázat, že i v této stylové sféře se lze vyjadřovat srozumitelně a výstižně - neboli kultivovaně.

Následující ukázky pocházejí z periodika Softwarové noviny (listopad 1992). Pro upřesnění zdůrazněme, že pokud vyzdvihujeme ten který odstavec jako stylizovaný příkladně, nemusí se hodnocení vztahovat na celý text, z něhož citujeme.

tisk plus

Odborný sloh často trpí nadměrnou nominalizací, totiž přetížením vět podstatnými jmény, takže text působí neosobně a staticky. Pomoc může být prostá - odložit strach z každé osobněji formulované věty a přejít do vyjadřování slovesného:

Ještě před několika lety bylo jednou z nejrozšířenějších pověr to, že počítačové viry vůbec neexistují, že byly vymyšleny během dlouhých okurkových sezón jako novinářské kachny. K tomu jistě přispěl i senzacechtivý tón prvních zmínek o virech, zejména v laciném tisku. Od té doby se celá tato pověra trochu proměnila, a proto dnes nejrozšířenějším mylným názorem je, že počítačové viry (sice) existují, ale zrovna mně se zdaleka vyhnou a mně se to (myšleno napadení mého počítače) stát nemůže. (s. 50)

Přiléhavě neformální je zpráva o recepci - i s tím, že schopnosti překladatelky odborného projevu jsou pochváleny odborným (a pádným!) výrazem buffer (to je tzv. vyrovnávací paměť, která uchová informace, s nimiž se právě nepracuje).

Na poměrně stísněné poměry byla tabule bohatá, i když klasicistní. Šampaňské bylo polosuché až suché (holt Avanti to není), české víno suché, pivo plechovkové, zájem značný. Při ukusování hlávkového salátu a sýrové rolády jsem přemýšlel, jak to ta překladatelka dělá. Nepřekládala totiž referát pana generálního ani po větách, ani po souvětích, ale po celých odstavcích. I pan Bébr by přitom byl spokojen s její kulturou vyjadřování, prostou oněch „éeae-hrm". Překlad byl po dlouhé době konečně na úrovni i po odborné stránce. Buffery této slečny byly prostě neuvěřitelné. (s. 17)

Na následující ukázce zaslouží zvláštního ocenění téma: zásady komunikace mezi počítačem a uživatelem, které respektují pragmatické zásady zdvořilosti a snižují tak uživatelův pocit méněcennosti:

Výstup různých diagnostických informací o stavu systému na obrazovku terminálu běžného uživatele demoralizuje. K uživateli se mají dostat pouze chybové zprávy pro něj užitečné. Dobrá, přehledná a včasná hlášení u něj podporují pocity, že mu počítač spíše pomáhá než překáží. Oznamujeme chyby jednoduše a v souvislostech, ve zprávách buďme zdvořilí. Programy by měly být ohleduplné, vzbuzovat pocit, že viníkem chyby je systém, ne uživatel (např. zpráva „Příliš mnoho vstupů" může být raději poskytnuta ve formě „Jsou očekávány dva vstupy, ale byly zadány tři"). (příloha, s. 147)

-dl-

Navyšovat ?

Josef Šimandl

Dočetl jsem se v ekonomickém zpravodajství, že jakási komise pro privatizaci podniku *navýšila* jeho majetek; o kus dál se k tomu *navýšení* ještě cosi upřesňovalo, takže bylo zřejmé, že to nebyl příležitostný novotvar. Brzy jsem zjistil, že slovo se patrně líbí a rostou mu křidélka: na půdě ministerstva školství jsem z úst odborného referenta zaznamenal výrok, že mnozí ředitelé škol *navyšují* počty hodin určené výuce cizích jazyků - a myslel tím, že je zvyšují. Do třetice zpráva o chystaném zvýšení poplatků za pitnou vodu sděluje, že dojde k jejich *navýšení* o 42 procent.

Sloves utvořených z komparativů za účasti předpony máme řadu: *nižší - snížit* a *ponížit, lehčí - ulehčit, zlehčit* a *nadlehčit, měkčí - změkčit* a *obměkčit, tenčí - ztenčit*. Ke komparativu *vyšší* máme už čtyři slovesa: *zvýšit, povýšit, vyvýšit, převýšit*. Použitá předpona význam slovesa různě odstiňuje: *povýšit* o hodnostní stupeň, *vyvýšit* nad jiné, *převýšit* znamená výškou přesáhnout, *zvýšit* označuje poměrně neutrálně zvětšení výšky nebo výše. Všechna tato slovesa mají neproblematické časování i otevřené možnosti slovotvorné (*převýšení, povýšenec, vyvýšenina*, a když na to přijde, třeba i *zvyšovatel*). Ke čtyřem slovesům by mohlo klidně přibýt další: pokud bude jasné, co nového vyjádří.

Sloves s předponou *na-* máme hodně. Tipnete si, kolik jich uvádí Slovník spisovného jazyka českého? Předpona v nich nese význam takového rozpětí, že z toho sotva budeme moudří: *nastlat* (po celém povrchu), *nahmatat* (část povrchu), *napsat* (tam je povrch samozřejmostí, takže předpona označuje prosté dokončení děje), *načichnout* (i uvnitř, ale spíš málo než moc), *nahřát* (povrchovým kontaktem, co do míry víc než *přihřát*, stejně jako *ohřát*, méně než *prohřát* nebo dokonce *přehřát*), *namlátit, nabančit* (hojnou měrou a „kvalitně"), *nabásnit, naslibovat* (hodně a „nekvalitně"), *nabodnout* (na špici, „navrch", resp. z hlediska nabodnutého vrazit do vnitřku). Mezi těmi více než třinácti sty slovesy je leckteré i takové, že jeho předpona nabývá v různých spojeních různého významu: *natáhnout provaz* (roztáhnout „po povrchu"), *natáhnout hodiny* (do plného využití pera, závěsu záváží ap.), *natáhnout zákazníka* (příliš vysoko vytáhnout cenu), *natáhnout kouřem* (vstřebat do sebe). Takže - co vyrozumíváte ze slovesa *navýšit*: zvýšit málo, hodně, povrchově, vnitřně, dosyta, nevalně, anebo ještě něco jiného? Ještěže je jasno aspoň v tom, že ekonomický termín (jako ostatně každý termín) nedělá termínem jeho popisnost, ale odborné vymezení jeho významu.

Potřebují-li ekonomové terminologicky odlišit reálné *zvýšení* mezd od jejich pouhého nominálního *navýšení*, je vše v pořádku. Ani proti determinologizaci a užívání i mimo ekonomickou sféru nelze nic namítat - pokud je ovšem respektován specifický význam nového slova. Zavádět *navyšování* místo *zvyšování* jen proto, že staré slovo je obnošené (např. minulým režimem), to zavání tvorbou zde úředních byrokratismů; navíc hrozí nedorozumění, že ředitelé škol zvyšují počty hodin cizích jazyků pouze nominálně, s úslužností vykazují zvýšení, ale na školách se s prominutím odučí tolik co dřív. Ohrožena je také osobní prestiž mluvčího, který nekriticky přijímá nové, módní slovo. Stěží se už totiž dozvíme, kdo je autorem slovesa *navýšit*: ale o šiřitelích ptydepe je známo, že to bývají lidé s *navýšenou* kvalifikací.

Jazyk se mění neustále

Dušan Šlosar

Milan Jelínek ve svém Jazykovém zákampí v Lidových novinách pojednal o příslovci *pořád* a jeho synonymech *furt, stále, ustavičně* a *neustále*. O původu či motivaci posledního z nich, neustále, tvrdí, že „trvání nějakého jevu vyvozuje z toho, že se zabránilo jeho zastavení"; předpokládá tedy jakousi dvojí negaci slovního základu. To je ovšem výklad nepřihlížející vůbec k dlouhé historii našeho příslovce (o něm jinak správně uvádí, že je starobylé).

Ve staré češtině totiž ve skutečnosti přídavné jméno, z něhož je odvozeno, znělo *neustalý*. To nám dosvědčuje spolehlivý pramen k poznání historie slov, náš Staročeský slovník. Adjektivum *neustalý* byl záporný protějšek slova *ustalý*, které však znamenalo „unavený" (jako dodnes v ruštině): *neb jsem před ním tako malý, jakž přěde lvem zvěř ustalý* čteme počátkem 14. století ve staročeské Alexandreidě. Tady je vidět skutečná funkce staré předpony u- ve slovese ustati: „dějem vyčerpat nebo zničit", tedy stejná jako třeba u slovesa *udolati* „odporem přemoci nebo zničit" i u novějších sloves *uštvat, usoužit* a dalších. (Podobně bylo odvozeno také *ušlý*, samozřejmě jen jako charakteristika živých bytostí: proto *ušlý desátník* = „znavený"; kdežto v *ušlý desetník* máme už co činit s jeho hononymem, které má předponu odlukovou, znamenající „pryč".)

Neustalý tedy původně znamenalo „neunavený" (bývalo také překladem latinského *indefessus*) nebo také „neúnavný" (latinsky *infatigabilis*). Teprve jako přívlastek dějových jmen a jiných abstrakt prodělalo významový posun (abstraktum nemůže být unavené) a začalo znamenat i „nepřestávající", např. *neustalé posluhování* nemuselo už být „neúnavné", bylo už „stálé". Délku hlásky -á- získalo slovo *neustalý* dodatečně, od svého synonyma *stálý*. Je tedy ta historie příslovce *neustále* mnohem složitější, než se nám na první pohled dnes zdá.

Malá citace s malým komentářem

Exsvět a exmistr

To ale ještě bývalý mistr exsvěta netušil, že o výsledku už je předem rozhodnuto. (Blesk, 28. 11. 1992)

Výpověď je myslím natolik silná, že komentář se nemusí jevit jako nezbytný. Přesto: Pokud uvedený lapsus opravíme na *bývalý exmistr světa*, stojíme před další otázkou: jaký je rozdíl mezi bývalým a eventuálním současným exmistrem světa? Spojení *bývalý exmistr* nebezpečně připomíná humoristické pleonasmy typu *špatné faux pas* apod.

pm

Ombudsman?

Dušan Šlosar

Ombudsman je pojmenování, které se, zatím ojediněle, objevuje i v českých textech. Málokdo přitom ví, co přesně znamená. Nejčastěji ho u nás používají stoupenci zelených a podobných iniciativ, kteří o této instituci zatím jen sní. Je to slovo původu švédského, v originálu se vyslovuje asi [ombüdsman] a znamená „důvěrník". Je to funkce zřízená původně na základě švédské ústavy. Ombudsman je zastupitelským sborem, např. parlamentem, pověřen sledováním dodržování zákonnosti v oblasti jisté problematiky, např. ekologické či obranné apod. Sám výkonnou moc nemá, ale výsledkem jeho působení je lepší znalost věci u samého zákonodárného orgánu, a tudíž jeho větší efektivita. Obdudsman může ve Švédsku pečovat o nejrůznější záležitosti, např. také o zájmy spotřebitelů, o rovnoprávnost pohlaví, o právní záležitosti dětí atd. Instituce se ze Švédska rozšířila i do jiných zemí a v souhlasu s tím přejala název *ombudsman* dánština, norština, angličtina a němčina. Teď se toto pojmenování v podobě citátového slova šíří k nám. Instituce toho druhu, důvěrníci pro sledování jistých důležitých záležitostí u nás zatím ještě nejsou zavedeni. Doufejme, že časem budou. Pak bude ovšem podle mého soudu stěží možno počítat s tím, že pro ně zdomácní i název *ombudsman*. Jeho hláskové znění je pro češtinu trochu nezvyklé skupinami souhlásek *-mb-* a *-dsm-*, starší generaci nadto možná trochu připomíná protektorátního *obmanna*, jiným se zas asociuje s nespisovnými výrazy jako *hastrman* nebo *čerchman* a podobnými. A tak i v době hromadného přílivu cizích pojmenování, mezi nimiž ovšem dominují anglicismy a amerikanismy, má *ombudsman* menší šanci na zdomácnění než ony. Asi se časem ustálí název jiný.

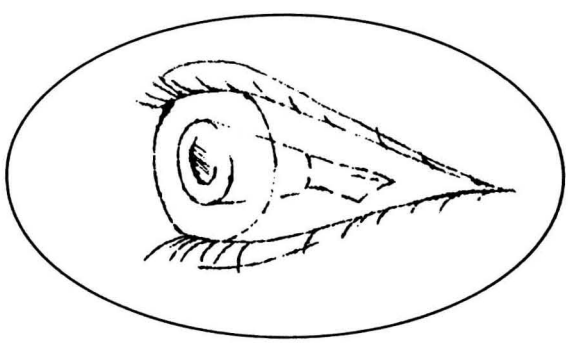

ilustrace Jan Steklík

NAŠINEC

se jmenuje obdivuhodný týdeník, který vychází od roku 1914 v městečku Granger v Texasu. Je dnes jediným českým periodikem publikovaným v češtině, kterou do Texasu přinesli přistěhovalci v minulém století a kterou tu dodnes mluví několik desítek tisíc jejich potomků. Archaický a silně amerikanizovaný jazyk Našince charakterizují naše ukázky.

A teď první soutěž, malá, ale dialektologická:
Poznáte, z které nářeční oblasti pocházeli autorovi předkové? Tři z řešitelů, kteří podají nejvíc přesvědčivých důkazů, budou odměněni pěknou jazykovědnou publikací. *kuč*

Austin Community Kolej bude podávat konverzační Českou třídu tento podzim. Konverzační čeština jest pro studenty, kteří mají malé nebo žádné pozadí v té řeči, ale kteří si přejí sdílet denní češtinu. Důraz jest na slovnické vzbudování a správné vyřeknutí češtiny. Jest to non- kredit kurs v Pokračujícím Vzdělání Sekci Školy.

Admin. hájí drastické Federální useknutí

Washington: Od nezaměstnání podpory ku zaměstnání výcviku a jídelních známek, Reagan adm. ustanovila drastické useknutí ve výpomoci ku nezaměstnaným, a srazila některé programy až 45 procent. Admins. tvrdí, že ty programy jsou více učinné než ty staré a úplně splní povinnost ku národu nezaměstnaných, kterých jest nad 7 procent, skorem 8.5 miliónu, historicky vysoká úroveň po 2½ roku ekonomického znovunabitíK tomu milióny lidí pozbývají práci v přechodu národní ekonomie od vyrábění ku posuhy industrie.

Pí. Vlasta Petrášh, 58, z Houstonu zemřela

Pohřební obřady pro 58 letou pí. Vlasta Bessie (Genzer) Petrášh, se odbývaly v 10 hod. ráno, ve čtvrtek, 25. července '85. v kos. Sv. Františka Cabrini v Houstoně. Syn, dp. Reginald F. Petrášh, kaplan Notre Dame kat. kos. v Houstoně, obětoval Mši sv. S ním spoluobětovali Biskup Joseph Florenza a asi 40 kněží. Kázání přednesl dp. John Keller, farář kos. sv. Františka Cabrini.

Narodila se 30. pros. 1926 v East Bernard, Tex., dcera manž. Jana a Aloisie (Chumchal) Genzer. Manžel Fr. Petrášh ji předešel na věčnost 9. května 1970.

Byla osadnicí sv. Františka C. osady a členka SPJST čís. 88 v Houstoně a též KJŽT č. 22 ve Wallis. Byla zaměstnána v Pasedena Ind. školním distriktu.

Oplakávají ji dva syni — dp. Reginald F. Petrášh v Houstoně a Jimmie S. Petrášh, učitel v Needville Ind. školn. distriktu; čtyři bratři, Jimmie Genzer v East Bernard, John, Louis a Emil Genzer, všichni v Houstoně; též hodně příbuzných a přátel; též staženka, pí. Fr. Petrášh v Azcala Manor v Sealy.

Růženec se modlili ve středu večer v 8 hod. v Nikay pohřeb. domově v Houstoně, kteří vypravili pohřeb. Pohřbena byla na Forest Park East hřbitov.

Odpočinutí věčné dejž jí ó Pane a pozůstalou rodinou Bůh potěš!

A Universal Charter of Basic Human Language Rights

Draft

1. All persons have the right to acquire their mother tongue.

2. All persons have the right to acquire the official language [or at least one of the official languages] of the country responsible for their formal education.

3. All persons have the right to special assistance in order to overcome illiteracy or other forms of language handicap.

4. All persons have the right to learn languages of their own choosing.

5. All persons have the right to freedom of expression in any language.

6. All young persons have the right to be taught the language with which they and their family most readily identify.

7. All persons have the right to be taught the official language [or at least one of the official languages] of the country in which they permanently reside.

8. All persons have the right to be taught at least one additional language in order to extend their social, cultural, educational and intellectual horizons and promote understanding between people from other cultures and nations.

9. The right to use a language, to speak, read or write a language, to learn, teach or access a language, may not be wilfully suppressed or prohibited.

Addendum
Provision for those persons to whom these rights have so far not applied should be made through home, community, secondary, further, adult or higher education.

FIPLV Document
Fédération Internationale des Professeurs de Langues Vivantes
International Conference on J. A. Comenius
Prague 1992.

Document

Dokument

VŠEOBECNÁ CHARTA ZÁKLADNÍCH LIDSKÝCH JAZYKOVÝCH PRÁV

Návrh

1. Všichni lidé mají právo osvojit si svůj mateřský jazyk.
2. Všichni lidé mají právo osvojit si úřední jazyk /nebo alespoň jeden z úředních jazyků/ země odpovědné za jejich všeobecné vzdělání.
3. Všichni lidé mají právo na odbornou pomoc při překonávání negramotnosti nebo jazykových překážek jiného druhu.
4. Všichni lidé mají právo učit se jazykům podle své volby.
5. Všichni lidé mají právo na svobodu vyjadřování v kterémkoli jazyce.
6. Všichni lidé mají právo na to, aby byli vyučováni jazyku, který sami se svou rodinou považují za svůj nejvlastnější.
7. Všichni lidé mají právo na to, aby byli vyučováni úřednímu jazyku /nebo alespoň jednomu z úředních jazyků/ té země, v níž mají své trvalé bydliště.
8. Všichni lidé mají právo, aby byli vyučováni alespoň jednomu dalšímu jazyku a aby tím rozšířili svůj společenský, kulturní, vzdělanostní a intelektuální obzor a napomáhali tak dorozumění mezi lidmi jiných kultur a národů.
9. Právo užívat některý jazyk,mluvit, číst nebo psát v něm, učit se mu, vyučovat mu nebo mít k němu přístup, nesmí být svévolně potlačováno nebo zakázáno.

Dodatek

Pro osoby, na něž se tato práva dosud nevztahovala, měla by být učiněna patřičná opatření v rámci rodinné výchovy, základního, středoskolského nebo dalšího vzdělávání, ve vzdělání dospělých nebo na vysokých školách.

Dokument FIPLV
Fédération Internationale des Professeurs de Langues Vivantes
Mezinárodní konference o J. A. Komenském
Praha 1992

Jsou Romové Cikáni?

Milena Hübschmannová

Jsou Romové Cikáni, anebo jenom nějaká kasta Cikánů? Proč se Cikánům najednou začalo říkat Romové? To jsou otázky, které se čas od času ozývají v neromské veřejnosti mezi zájemci o historii našich spoluobčanů Romů.

Mezi označením Cikán a Rom je podobný významový rozdíl jako mezi názvem Němec a Deutscher. Výrazem Němec (= člověk jakoby němý, neboť jeho řeči není rozumět) označili Slované lid, který sám sebe nazývá der Deutsche. Deutscher je autonymum, kterým se příslušníky skupiny nazývají sami, Němec název, kterým je označují jiní, apelativum. Málokterý Čech si dnes ovšem uvědomí původ slova Němec a Němců samých se původní nelichotivý význam už vůbec nedotýká.

Jinak je tomu ve vztahu názvů typu c/Cikán-Rom, Eskymák-Inuit, samojed-Něněc, Laponec-Sami a podobně. Národy, se kterými příslušníci těchto etnických menšin sdílely společné území, si pro svou početní a „civilizační" nadřazenost osobovaly právo hodnotit je jako méněcenné. O Cikánovi se například dočteme v Trávníčkově slovníku jazyka českého (1952) toto: „příslušník potulného národa cikánů, lže, krade jako cikán; přeneseně lhář, taškář, podvodník". O dalších záporných spoluvýznamech svědčí Slovník české frazeologie a idiomatiky (1982): „špinavý jako cikán; chodit (otrhaný) jako cikán; lhát, krást jako cikán; mít hubu jako cikánka; nepořádek jako u cikánů" a několik dalších. Z úlomků Erbenovy Polednice se nejspíše vybaví: „bodejť by jsi trochu málo ty cikáně mlčelo!" Ve slovenštině je pro sloveso „lhát" nejfrekventovanějším synonymem „cigániť". Další příklady uvádí článek Josefa Bednáře „Proč tolik nenávisti?" otištěný v romském měsíčníku Amaro lav (1992).

Etnoemancipační procesy vedou k tomu, že se zejména po druhé světové válce, která tak drasticky demonstrovala, kam vede rasová a etnická nadřazenost, nahrazují urážlivé názvy jinými jmény: Inuit, Algonkin namísto Eskymák, Sami namísto Laponec, Lakota namísto Sioux, Něněc namísto Samojed, Rom namísto Cikán.

Autority bývalého komunistického bloku proklamovaly národnostní politiku zaručující všem národnostem stejná práva. Romové nesplňovali „povinné znaky" národnosti, a tak byli z národnostních práv vyloučeni. Dostali nálepku „sociální skupina s odumírajícím etnikem" a oficiální název „občan cikánského původu" naznačoval, že jsou určeni k programové asimilaci. Název Rom jako symbol obrozeneckého procesu bylo zakázáno užívat. Název občan cikánského původu není nepodobný označení, které pro Romy chtěla zavést průkopnice asimilační politiky Marie Terezie (edikty z let 1961, 1963): „Újmagyár" - Nový Maďar.

V bývalé ČSSR se Romové poprvé oficiálně prezentovali názvem Rom na půdě Svazu Cikánů-Romů, který vznikl v důsledku Pražského jara 1968. Trval od srpna 1969 do března 1973 a k jeho zrušení přispělo zejména Memorandum, v němž Romové požadovali politický status a včlenění jazykových a etnických práv do ústavy. Rom byl opět vystřídán „občanem cikánského původu" a teprve v údobí přestavby se nepozorovaně začal vracet zejména na stránky odborného tisku. 21. listopadu 1989 se ustavila Romská občanská iniciativa (ROI) a jako jedna z prvních organizací se připojila k Občanskému fóru. Jméno Rom se stalo oficiálním označením „cikánů".

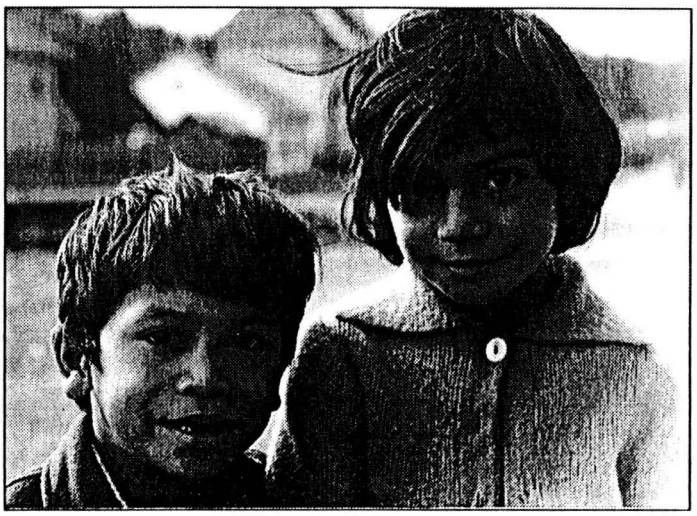

Na mezinárodní fórum vstoupil Rom poprvé 8. dubna 1971, kdy jej účastníci prvního mezinárodního kongresu Romů v Londýně včlenili do názvu reprezentativní organizace Romani Union. Členy OSN, sekce mimovládních organizací, se v březnu 1979 stali Romové - nikoli Cikáni.

K označení Rom se vztahují dvě základní jména odvozená od odlišných základů. Z jednoho vznikly názvy Cikán - německé Zigeuner, italské Zingari, francouzské Tsigane, turecké cingene a podobně. Z druhého základu pochází anglické Gypsy, španělské Gitanos, řecké Gyftoi atd.

„Cikán" se spojuje s názvem byzantské náboženské sekty „athinganoi". Toto spojení je znovu a znovu citováno nejen v publicistických, nýbrž i v odborných romistických pracích. Naše byzantoložka R.Dostálová (1962) upozorňuje na to, že v historickém vývoji byzantské řečtiny nikde nenacházíme změnu **th** (athinganoi) v **ts** (Atsinganoi, Atzinganoi - jak byli Romové v Byzanci označováni). Ze stejného důvodu odmítá toto spojení lingvistka českého původu Jiřina van Leuwen. Ve své nesmírně zajímavé, zatím rukopisné studii (Nationalitäten...)

uvádí hypotézu L.Wienera (1909). Wiener se domnívá, že „cikán" povstalo ze staroperského **asinkar** (novopersky **ahanger**) - kovář. Ve slovenské romštině se dosud užívá výraz **absin** (aspin), který se uvádí do souvislosti s kurdským **aspino** (železo, ocel). Je téměř nesporné, že Romové si kovářské řemeslo přinášeli z Indie. V Persii, kudy procházeli, pak mohli být označováni názvem podle profese: kováři. K podobnému jevu dochází dodnes. Profesní džátí (kasty) Romů, které postupem času nabývají charakter zvláštních subetnických skupin, se vedle názvu Rom blíže označují názvem profesním: kalderaši (kotláři, od rumunského „caldera" = kotel), lovári (bývalí koňští handlíři od maďarského „ló" = kůň) a podobně. Není vyloučeno, že „kartasi", o kterých hovoří Dalimilova kronika, byli Romové prezentující se jako kováři poromštěným výrazem **charťas** = kovář (z řečtiny).

Etymologie druhé skupiny jmen je průhlednější. „Gypsy", „Gitano" atd. je nesporně odvozeno od názvu Egypt. Někteří historikové se domnívají, že jedna vlna Romů přišla do západní Evropy přes Egypt. „Náčelníci cigánov sa dali volať kniežaťami z Malého Egypta. Neskoršie učenci dokazovali, že takýto pojem, tj. Malý Egypt, zemepisná veda nepozná..." (Horváthová, 1964). Wolf in der Mauer (1969) však říká, že Malým Egyptem byla ve středověku zvána Malá Asie, kde Romové dlouhou dobu pobývali, než se přes Balkán dostali do Evropy.

Apelativa typu Cikán - Gypsy, odvozená od dvou odlišných etymologických základů, se shodně vztahují k lidu žijícímu dnes ve všech pěti světadílech.Tento lid se sice hlásí ke společnému romskému původu, avšak v rámci širokého romského příbuzenstva se dělí na skupiny rozlišené názvy jako Sinti (převážně v Německu, severní Itálii, na Balkáně i u nás), Manuš (ve Francii), Kale (ve Španělsku, ve Finsku), Romaničel (v Anglii a USA). Podrobnější rozlišení (na rozhraní profesionym a etnonym), jako kalderaši (calderari), lovari atd., je nesmírně zajímavé, avšak dosud málo prozkoumané téma. Romistiku tu čeká ještě hodně práce.

Literatura:

Bednář, J.: Proč tolik nenávisti. Amaro lav, 4, 1992, s. 6-7.
Dostálová, R.: Cikáni v Byzanci. Zprávy jednoty klasických filologů IV, 1962, s. 51-52.
Horváthová, E.: Cigáni na Slovensku. Bratislava 1964, s. 14.
Van Leuwen, J.: Nationalitaeten im tschechischen Argot und Kriminalslang. Rukopis, s. 11.
In der Mauer, W.: Die Zigeuner, Wanderer zwischen der Welten., Wien 1969, s. 62.
Slovník české frazeologie a idiomatiky. Praha 1983.
Trávníček, F.: Slovník jazyka českého. Praha 1952.
Wiener, L.: Gypsies as fortune tellers and blacksmith. JGLS, III, 1909, s. 4-17.

Dobrá rada nad zlato?

Reportáž z jazykové poradny Ústavu pro jazyk český AV ČR
Ptá se Ivana Bozděchová, odpovídají Alena Polívková a Ivana Svobodová.

Poradenství všeho druhu je dneska prospěšná a prosperující profese. Statisícům lidí pomáhá analyzovat a dokonce i řešit jejich praktické problémy. V potížích s češtinou slouží veřejnosti jazyková poradna Ústavu pro jazyk český. Tam, na adresu Jazyková poradna ÚJČ ČAV, Letenská 4, 118 51 Praha 1, případně na telefonní číslo (O2) 53 64 32 se může každý zájemce obrátit o radu. Co obnáší taková poradenská jazyková práce?

Na udělování dobrých rad je postavena činnost všech poradenských, konzultačních, právnických, brokerských a dalších firem. V managementu jejich počet v poslední době prudce stoupá; také jejich obrat je obvykle obdivuhodný. S poradenskými službami v oblasti naší mateřštiny je tomu však v jednom ohledu jinak. Ne že bychom poskytovaly (my dvě poradkyně) rady nesprávné , ale náš zisk rozhodně není obdivuhodný ani pozoruhodný, i když odpovídáme na jazykové dotazy všeho druhu. Jeden redaktor Mladého světa o nás napsal, že případ, kdy bychom si v jazykové poradně nevěděly rady, nastat nesmí, poněvadž pak bychom byly „neporadnou". Dneska jde jak v byznysu, tak v češtině o to, aby poradna pomáhala tazateli pochopit, v čem spočívá jeho problém, jaké možnosti řešení se nabízejí a jaké by měly výsledky. V češtině je ostatně málo případů s jediným „správným" řešením. Pomůžeme však tazateli vždy najít a vybrat řešení pro jeho situaci nejvhodnější.

Komu a čemu všemu tedy jazykové poradenství slouží?
A jaká je jeho historie u nás?

Jazykové poradenství je způsob péče o kulturu vyjadřování. Má u nás dlouhou a dobrou tradici. Příležitostně se uplatňovalo už před druhou světovou válkou. V Praze byla založena poradna Ústavu pro jazyk český v roce 1946; brzy tedy oslavíme její padesátiny. Protože si v poradně děláme za zodpovězené dotazy čárky do poradenské knihy (jako v hospodě na tácek), můžeme vám prozradit, že jsme za tu dobu odpověděly (i odpověděli - dříve zde radili i muži) už na půl milionu dotazů. Počet dotazů obvykle neklesá pod 40 denně, ale stává se taky, že mezi 8. a 12. hodinou odpovíme i na víc než 80 dotazů. Děláme vlastně trojí práci: odpovídáme na telefonické dotazy, dále písemně na dopisy a také osobně konzultujeme.

Nejčastěji vám lidé asi telefonují, takže jsou pro vás osobně neznámí. Po létech praxe jste si asi přesto o nich nějaký obrázek udělaly...?

Tazatelů volajících do jazykové poradny je několik druhů. První skupinou jsou tzv. aktivní uživatelé češtiny, tzn. novináři, televizní či rozhlasoví redaktoři, moderátoři, překladatelé, jazykoví redaktoři, korektoři, učitelé aj. Ti se většinou vyjadřují věcně, jsou schopni daný jazykový jev poměrně přesně pojmenovat a do poradny volají tehdy, když nemůžou řešení jazykového problému nalézt v dostupných jazykových příručkách: ptají se např. na jevy okrajové nebo nové, jejichž řešení není zatím nikde uvedeno. I mezi těmito tazateli jsou ovšem takoví, kteří si ve své každodenní praxi nezvykli nahlížet při práci do Pravidel a dalších základních jazykových příruček a je pro ně pohodlnější zvednout telefon a vytočit číslo 53 64 32. Mnoho tazatelů volá do poradny často, jsou to „stálí klienti". I když se někteří z nich nepředstavují, poznáme je po hlase.

Jak se od těchto aktivních uživatelů češtiny liší ti ostatní?

Ti volají pouze příležitostně. Často se neumějí ani srozumitelně zeptat, někdy jen stěží pochopíme, na co se nás ptají. Jde např. o některé rodiče (i prarodiče), kteří se snaží pomoci dětem s řešením domácího úkolu nebo si myslí, že učitel opravil ve cvičení nebo v úkolu něco, co podle nich chyba není.

Do poradny volají dále ti, kteří píšou např. blahopřání k sňatku a nevědí, jak pojmenovat novomanželský pár, jmenuje-li se muž např. Hradecký, Veselý apod. Pomoc hledají lidé, kteří píšou osobní nebo obchodní dopis, nebo začínající podnikatelé potřebují radu při tvorbě názvu podniku nebo obchodní činnosti, apod. Volají však i ti, kteří se (možná z dlouhé chvíle a nedostatku jiné práce) vsázejí kvůli nějakému jazykovému jevu se svými kolegy na pracovišti. (Většinou dodávají, že vyhráli nebo naopak prohráli láhev vína apod. Bohužel se však ještě nestalo, že by se chtěli o výhru s námi dělit. Občas nám v radosti zapomenou i poděkovat.) Řešení křížovek a soudním sporům se snažíme vyhýbat.

U těch soudních sporů je to od vás jistě taktické - odhadnout lidské chování nebývá jednoduché. Jak takový rozhovor obyčejně probíhá?

Tazatelé ve většině případů normálně pozdraví a někteří se i slušně představí. Zajímavé bývá, jak hovor obvykle ukončují: na shledanou, na slyšenou, už i má úcta a naprosto nejfrekventovanější je v poslední době zkrácenina nashle; někteří ještě připojují - s ohledem na to, který je den a která je hodina - např. přeji vám hezký den, víkend, svátky, Vánoce, nový rok, Velikonoce apod. Rozhovor také někdy končí např. pouhým: No, to je fajn. Různorodé (pokud nechybí) bývá oslovení; nejčastější je paní doktorko, někdy jenom paní či vlastně i [pani], mladá paní, milostivá paní, slečno, paní kolegyně, paní profesorko, paní

ředitelko, dokonce i paní referentko. (To poslední se nám moc nelíbí.) Paní poradkyně jsme v poradně ještě neslyšely. Zato se občas ozve: „Můžete mi dát někoho, kdo umí dobře česky?" Mnozí tazatelé vpadnou do hovoru in medias res. Dost často je u nich poznat spěch a (možná) i z něho pramenící nezájem o dialog; jde jim pouze o zodpovězení dotazu, nikoliv už o zdůvodnění, vysvětlení řešení. Delší výklad vůbec nevnímají a odmítají ho tím, že do něj netrpělivě vstoupí, potvrdí si odpověď a hovor rychle ukončí.

Z telefonátů tedy asi umíte poznat náladu vašich tazatelů, viďte?

Během rozhovoru pozorujeme u některých z nich postupnou proměnu v chování a jednání. Bývá to u těch, kteří volají ne proto, aby získali nějakou informaci, ale aby vyjádřili nespokojenost nad nějakým jazykovým prostředkem. Obyčejně to jsou neologismy, ať už opravdové, nebo zdánlivé, užívání cizích slov, nebo úroveň vyjadřování ve sdělovacích prostředcích. Tito tazatelé jsou hluboce přesvědčeni o své pravdě a neomylnosti a v zásadě volají jen proto, abychom jim jejich názory potvrdily, spolu s nimi odsoudily současný úpadek a hyzdění jazyka, popřípadě abychom, pokud jde o jazykovou úroveň v novinách, rozhlase nebo televizi, zjednaly nápravu. (Domnívají se totiž, že je naší povinností jazykově „cenzurovat" veškeré psané a mluvené projevy.) Když zastáváme odlišný názor, a ten jejich nejen nepotvrdíme, ale dokonce s ním polemizujeme, původní zdvořilý tón se někdy vytrácí a nahrazuje až arogancí, výpady vůči nám i jazykovědcům vůbec. (Už jsme i slyšely, že by bylo třeba postavit všechny lingvisty ke zdi a postřílet je!) A rozhovor v takto vzniklé situaci nezřídka končí tak, že nám prásknou sluchátkem. Tito tazatelé proklamují svou lásku k českému jazyku, s úctou a vděčností vzpomínají na své vynikající (ale i velmi přísné) učitele; neopomenou zdůraznit, že na vysvědčení měli z češtiny vždycky jedničku, že jim tento předmět nečinil ani trochu potíže a hravě ho zvládali. Neuvědomují si, a oni si to ani nechtějí uvědomit, že jazyk není něco neměnného a jednou provždy daného. Pokud jde o jazyk, čas se pro ně zastavil právě v okamžiku, kdy opustili školní lavice. Obyčejně nepoužívají ani neznají základní jazykové příručky. V lepším případě vědí pouze o Pravidlech českého pravopisu, která však považují za příručku univerzální - myslí si, že obsahuje celou slovní zásobu a všechny údaje o tvarech i výslovnosti. Obvykle ani netuší, že existují dvě příručky pravopisných pravidel: verze pro školu (Pravidla českého pravopisu - školní vydání) a pravidla zvaná akademická. Často také odmítají jakékoli srovnání, argumentaci na základě analogických jevů; to, s čím se na nás obracejí, je podle takového tazatele jedinečné, nesrovnatelné s ničím. Např. jedna tazatelka velice odmítala již dávno vžité počeštěné místní názvy typu Řím a Paříž. Když jsme se jí zeptaly, zda by si přála užívat v českých textech např. název Österreich, tvrdošíjně tvrdila, že je to něco zcela jiného. Nedovedla nám však vysvětlit, co to „jiné" je. V poslední době dostáváme nejčastěji vynadáno za výraz Česko. Ten jsme si

„pochopitelně vymyslely my v poradně"! - Pokud jsme si ho nevymyslely, máme ho zakázat. Přestože se při své práci snažíme jednat s klidem Angličana, věřte nám, že někdy je k zachování rozvahy a trpělivosti zapotřebí velké dávky sebeovládání. Horké chvíle bývají v naší poradně např. tehdy, když stoupají ceny nájemného, potravin, zdražuje se benzin, nebo prší, nebo... Jednoduše řečeno, naše mateřština může za všechno a unese vše.

Na vaši poradnu se obracejí tazatelé s nejrůznějšími jazykovými a někdy i vlastně mimojazykovými problémy. Daří se vám je vždycky uspokojit?

Někteří z našich tazatelů neočekávají ani tak poradu, jako spíš příkaz. Náš „poradenský" přístup však vychází z české tradice pěstování jazykové kultury: jde o to, aby sami uživatelé chtěli svému vyjadřování věnovat neustálou péči a aby nepovažovali kodifikaci spisovného jazyka za nařízení, nebo dokonce za souhrn příkazů či zákazů, podobný třeba pravidlům silničního provozu. Někteří uživatelé češtiny však nechtějí pochopit, že přirozený vývoj jazyka zasahuje i do zvyklostí grafických, a tak brání např. i tomu, aby pravopisná pravidla platila přímočaře. V případech, kdy užívání některého jazykového prostředku (úzus) kolísá i ve spisovných projevech, je nejvhodnějším řešením přijmout více pravopisných variant. A nechtějí také pochopit, že varianty jsou i jinde než v pravopisu. Doporučíme-li jim dvě skutečně rovnocenná řešení, často následuje dotaz: A kterou podobu byste zvolila vy? Tyto příklady snad svědčí o tom, že po příkazech nevolají ani tak jazykovědci, jako spíše naše veřejnost, nebo alespoň její část.

Jak se zdá, někdy to v telefonu během porady asi trochu „jiskří". Není tahle vaše činnost vlastně trochu nebezpečná?

Zdrojem sporů, a někdy dokonce i pozdějších ústních útoků na pracovnice jazykové poradny, bývá občas i to, že se tazatelé ptají nepřesně nebo že si naši radu vyloží zkresleně. Posuďte třeba tenhle případ: Učitelka zadala dětem úkol, aby určily počet slabik v několika slovech, mj. i ve slově poukaz. Jedna žákyně napsala, že tento výraz je dvojslabičný. Učitelka toto řešení považovala za chybné. Otec žákyně nebyl s učitelčiným rozhodnutím spokojen a zavolal do jazykové poradny. Jenomže otázku položil jinak: ptal se totiž, zda je slovo poukaz možno rozdělit pou - kaz. A z kladné odpovědi usoudil, že vyučující neměla pravdu tvrdíc, že toto slovo je tříslabičné. Na třídní schůzce prý to učitelce dal patřičně najevo. Poté volala do jazykové poradny paní učitelka velmi rozhořčená nad tím, jak nekompetentní a nesprávnou radu jsme udělily.

Podobné „učitelské" spory a přístup některých učitelů k jazykové výchově nám vadí nejvíce, protože hlavně na celé učitelské obci záleží, jaké budou jazykové znalosti, návyky a postoje příštích generací učitelů naší mateřštiny. Věříme

totiž, že pěstování citu pro spolehlivé, výstižné a slohově přiměřené ovládání jazyka není jen záležitostí estetickou, ale že se stále více stává nezbytnou podmínkou aktivního postoje člověka vůči světu i součástí jeho činnosti pracovní, odborné, společenské i zájmové. A o to se snažíme v pražské jazykové poradně usilovat.

O tazatelích jste nám prozradily hodně zajímavého.Teď nám ještě řekněte, na co se nejčastěji ptají?

Nejvíce dotazů se týká pravopisu. A pokud mezi pravopisné jevy zařadíme i některé jevy z formálního tvarosloví a také tzv. shodu, procento pravopisných dotazů ještě vzroste. Příčiny jsou asi tyto: přeceňování pravopisu - značná část naší veřejnosti považuje znalost pravopisu za jeden z hlavních předpokladů pro udržení hodnot, které má jazyk pro národ. Důvodem k dotazu bývá ovšem i nedokonalé zvládnutí základních pravopisných jevů. Tazatelé často neumějí systematicky užívat základních pravopisných příruček ap. Oproti minulosti vzrostl počet dotazů na dělení slov, ptají se na obecné zásady a všímají si, jak nejsou dodržovány v novinách, časopisech i knížkách. Dnes se dále více než dřív využívá různých databank, a proto jsou častější dotazy na pravidla abecedního řazení. Dalšími v řadě jsou dotazy rázu morfologického. Přibývá i telefonátů týkajících se různých právnických textů -zejména jde o jazykové výklady částí zákonů, vyhlášek, nařízení atd. Často se přesvědčujeme o tom, jak mnohé právnické texty jsou z jazykového hlediska nedokonalé, nejednoznačné, umožňují několikerý výklad. Zvyšuje se též počet dotazů na vysvětlení různých termínů, hlavně ekonomických. Některé dotazy jsou aktuální - časově ohraničené, většina však přetrvává celá desetiletí.

Děkuji za rozhovor a přeji vaší poradně hodně inteligentních a zajímavých dotazů od trpělivých a učenlivých milovníků naší mateřštiny. Doufám, že i náš rozhovor k tomu trochu přispěl.

Malá citace s malým komentářem

Botasky, nebo adidasky?

Prodám botasky značky Adidas (inzerát, Severočeský deník, 31. 12. 1992).

Jev nikoli ojedinělý, ovšem zajímavý: Pojmenování podle firemního názvu užívaného jedním z výrobců se v inzerátu chová stejně jako obecné označení sportovní obuvi, a jméno firmy mnohem proslulejší a prestižnější se tak dostává do „podřízeného" postavení.

pm

Reklama, překlady a „překlady"

Petr Mareš

Reklama vtrhla s agresivní neomaleností do našeho života a přinesla záplavu mluvených i psaných textů různé, často ovšem dost pochybné kvality. Na řadě z nich je přitom patrné, že vznikly překladem, či spíše neumělým převodem z cizojazyčných předloh, hlavně německých nebo anglických. Vinu na nedokonalostech a topornostech překladů jistě nese více činitelů.

Především: Čeština si zatím nestačila vypracovat vlastní osobitý jazyk reklamy, který se jinde utvářel a zjemňoval po desetiletí a dosáhl pozoruhodné bohatosti. Máme třeba dostatečný repertoár lákajících adjektiv, který by odpovídal německému *edel, frisch, herzhaft, knackig, knusprig, traumhaft* atd.? Český překlad tak často působí jednotvárně nebo nepřirozeně, nenáležitě; stále znovu se setkáváme s chvalozpěvy na svěží vůni a svěží chuť, vše je fantastické nebo báječné.

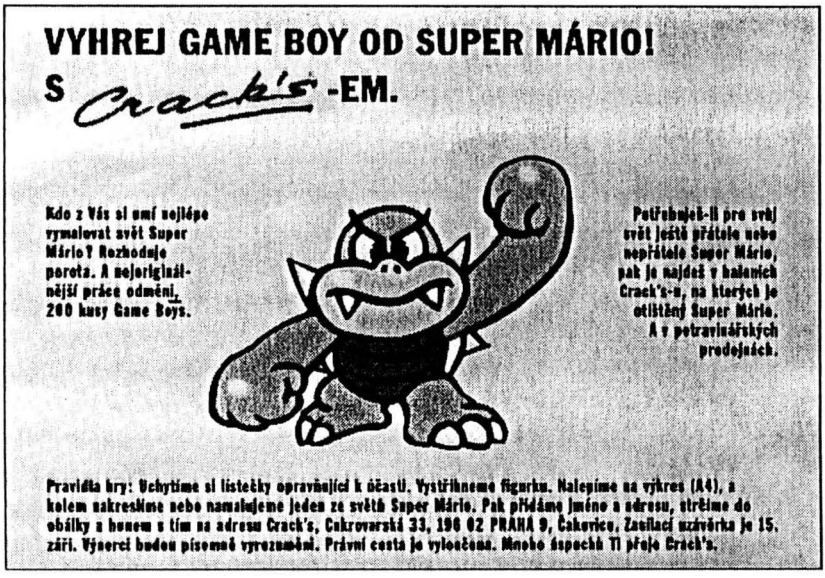

Dále: Ti, kdo překládají, mnohdy postupují se spěchem a mechanicky, bezmyšlenkovitě přenášejí do češtiny německé (anglické) větné konstrukce a ustálené obraty.

Konečně některé texty, hlavně ty, které evidentně vznikly v zahraničí (nápisy na obalech výrobků), svou podobou jednoznačně prozrazují, že pro jejich původce nebyla čeština mateřštinou; pro tyto autory bývá nepřekonatelnou překážkou fakt, že v překladových slovnících vedle sebe často stojí několik významově příbuzných, avšak nikoli zaměnitelných výrazů.

Obraťme ale spíše pozornost k několika konkrétním dokladům, zachyceným v poslední době:

První text nás uvádí do světa reklamních soutěží, jež v českém prostředí teprve „zapouštějí kořeny", ale v západní Evropě jsou velmi rozšířeny.

VYHREJ GAME BOY OD SUPER MÁRIO!

S Crack's-EM.

Kdo z Vás si umí nejlépe vymalovat svět Super Mário? Rozhoduje porota. A nejoriginálnější práce odmění, 200 kusy Game Boys. Potřebuješ-li pro svůj svět ještě přátele nebo nepřátele Super Mário, pak je najdeš v baleních Crack's-u, na kterých je otištěný Super Mário. A v potravinářských prodejnách.

Pravidla hry: Uchytíme si lístečky opravňující k účasti. Vystřihneme figurku. Nalepíme na výkres (A4), a kolem nakreslíme nebo namalujeme jeden ze světů Super Mário. Pak přidáme jméno a adresu, strčíme do obálky a honem s tím na adresu Crack's, Cukrovarská 33, 196 02 PRAHA 9, Čakovice. Zasílací uzávěrka je 15. září. Výherci budou písemně vyrozuměni. Právní cesta je vyloučena. Mnoho úspěchů Ti přeje Crack's.

Vidíme, že reprodukovaný text je značně bohatým nalezištěm nedostatků. Těžko pochopíme důvody pro užívání čárek ve větách a je zjevné, že autor zoufale zápasil se skloňováním cizích slov (*od Super Mário, 200 kusy Game Boys, Crack's-u*). Nepřípadný výraz *uchytíme si* snad vznikl špatným překladem německého slovesa *fassen* („uchopit, vzít si"), *svět Super Mário* zase bude mít svůj zdroj v anglickém, citátově užívaném názvu *Super Mario World*. Zajímavý pak je závěr oné výzvy k soutěžení: jde o naprosto doslovné „zčeštění" ustálených formulací, které se pravidelně objevují v obdobných výzvách německých (znalci němčiny mohou porovnávat: *Einsendeschluß ist der 15. September. Die Gewinner werden schriftlich benachrichtigt. Der Rechtsweg ist ausgeschlossen. Viel Erfolg.*) Je tu ale nezanedbatelný rozdíl: zatímco pro německé čtenáře jsou tyto formulace zcela jasnou a rutinní záležitostí, Čecha nejspíš zarazí jednak neobvyklost některých výrazů (*zasílací uzávěrka*), jednak - a především - poukaz na vyloučení právní cesty; ne každý asi pochopil, že se zde skrývá upozornění na nemožnost vymáhat výhru soudně.

Poněkud lepší pocity vzbuzuje, aspoň pokud jde o stránku jazykovou, reklamní výtvor propagující plenky Pampers (omezíme se na úryvek).

> ***Prvním kritériem je, zda je Vaše dítě chlapeček nebo holčička. Je zřejmé, že chlapečci se většinou počůrávají nahoru před sebe a holčičky dolu doprostřed. Absorbční vrstva v Pampers je speciálně navržena tak, aby toto zohlednila.***

Jsme-li náležitě shovívaví, můžeme mávnout rukou - jde vlastně jen o drobnosti: V češtině nepíšeme *absorbční*, ale *absorpční* (zavedlo německé *absorbierend*, anglické *absorbent?*). Samostatně užité *toto* je doslovný překlad německé konstrukce s odkazovacím zájmenem, a ještě tu máme sloveso *zohlednit*. I když se naši lingvisté k němu stavějí macešsky, nelze je podle mého názoru přímo označit za nesprávné: takto tvořená slovesa se v poslední době prosazují, srovnej *upozadit*. Pro svůj spíše administrativní ráz však sloveso *zohlednit* do výkladu o přednostech plenkových kalhotek příliš nezapadá (k volbě výrazu *zohlednit* možná, pokud byla základem německá předloha, přispělo německé *berücksichtigen*).

Třetí náš „úlovek", chvalozpěv na krmivo pro ptáky Vitakraft, zdobící obal příslušného výrobku, patří k vrcholům nezodpovědnosti a neprofesionality, takže si zaslouží ocitovat v plné šíři.

> **JÍDLO VITAKRAFT – ZDRAVÝ DLOUHÝ ŽIVOT!**
>
> **Jídlo VITAKRAFT je takovou silnou pící, která je stejná s jídlem vtáků žijících na slobodě, a je současně i pochoutkou pro živočicha.**
> **Je specielnou pící, která chrání zvěř před nemocemi nedostatku.**
> **Píce se skládá z přírodních látek, a je doplněna na odrudu charakteristickými vitaminy i minerálíemi.**
> **Píce zajišťuje pro zvěř zdraví, pěkný vzhled i dlouhý život.**
> **JÍDLO VITAKRAFT JE ŽIVOTNÍ SILOU!**
> **Je jednoduché, skvělé, moderní!**

JÍDLO VITAKRAFT - ZDRAVÝ DLOUHÝ ŽIVOT!
Jídlo VITAKRAFT je takovou silnou pící, která je stejná s jídlem vtáků žijících na slobodě, a je současně i pochoutkou pro živočicha.
Je specielnou pící, která chrání zvěř před nemocemi nedostatku. Píce se skládá z přírodních látek, a je doplněna na odrudu charakteristickými vitamíny i minerálíemi.
Píce zajišťuje pro zvěř zdraví, pěkný vzhled i dlouhý život.
JÍDLO VITAKRAFT JE ŽIVOTNÍ SILOU!
Je jednoduché, skvělé, moderní!

Chceme-li v tomto případě proniknout k zamýšlenému smyslu vět, musíme překonat nejednu překážku. Autor, evidentně disponující jen mezerovitou znalostí češtiny, projevil při práci s německo-českým slovníkem fatální sklon k nesprávným rozhodnutím; místo slova *píce* si tak musíme dosadit výraz *krmivo* (*das Futter* „krmivo, píce"), místo *jídlo* výraz *potrava* (v originále patrně *die Speise* „pokrm, potrava, jídlo"); k německému *das Tier* byla přiřazena nepříliš výstižná označení *živočich* a *zvěř*. Vyjádření *je stejná* s prozrazuje, že německá předloha obsahovala spojení *ist identisch mit* (česky by mělo být *shoduje se, odpovídá*). Záhadný obrat *je doplněna na odrudu charakteristickými vitamíny* lze dešifrovat jen za pomoci ruské a polské verze umístěné v sousedství verze rádobyčeské: *je doplněna vitamíny potřebnými pro daný ptačí druh*; až dodatečně si uvědomíme, že překládající opět zvolil špatnou možnost u předložky *für* (na místo pro) a zachoval v přívlastku německý pořádek slov. Spojení *takovou silnou (pící)* zůstává hádankou, nezdá se však, že by do textu vnášelo něco podstatného. Už jen okrajový dosah pak mají další výrazy vytvořené podle německého vzoru (*nemoci nedostatku* z *Mangelkrankheiten, mineálie* z *Mineralien*); jako nevinné zpestření vstupují do podivuhodného celku ještě slovakismy (*vtáci, sloboda*). A tak si teď může trpělivý čtenář za odměnu přeložit celý otištěný text do normální češtiny.

Ukázky jsou u konce. Kdo má zájem, může sám jistě bez velkých problémů připojit další příklady. Obávám se, že rozmnožování sbírky bude snadné i v budoucnu.

Malá citace s malým komentářem

Kdo miluje a umírá?.....

Boris Vian: PODZIM V PEKINGU

Hlupoce humanistický román o lásce a umírání klasika moderní francouzské literatury (Ediční plán vydavatelství a nakladatelství Práce na rok 1993, Nové knihy, 13. 1. 1993).

Tzv. falešné skladební dvojice bývají zdrojem nedorozumění i humorných efektů. V našem citátu ke vzniku takové dvojice (*láska a umírání klasika*) přispělo porušení jedné ze slovosledných zásad: Při použití více neshodných přívlastků má blíže k řídícímu podstatnému jménu stát ten, který je v bezpředložkovém druhém pádě. Lze dobře pochopit, proč zde je tomu obráceně - spojení *román o lásce a umírání* tvoří významový celek. Snaha respektovat významovou spjatost na úkor slovosledných pravidel přinesla autorem nepostřehnutý „vedlejší produkt", jenž zamýšlený propagační účinek výpovědi příliš nepodporuje. A jak by mohlo vypadat náležité vyjádření? Možnosti jsou dvě: *román klasika moderní francouzské literatury o lásce a umírání* nebo *román o lásce a umírání od klasika moderní francouzské literatury.*

pm

Text a počítač: Dnes Shakespeare - zítra Komenský?

Vladimír Smetáček

Počítačové zpracování českých textů je u nás stále jen ve stadiu výzkumu. Existuje řada projektů, o kterých chceme veřejnost informovat, avšak konkrétních realizací je pořád ještě poskrovnu. Podívejme se tedy na anglosaské aktivity v této oblasti.

Před dvaceti lety i ti nejodvážnější textologové jen snili o tom, že Shakespearovy texty budou uloženy na strojových médiích tak, aby v nich bylo možno vyhledávat konkordance jednotlivých slov. Nikdo si ale neuměl představit, co vytvoření takových souborů bude skutečně znamenat. Díky vzniku velkých a snadno přenosných paměťových médií (především CD-ROM) se někdejší sen uskutečnil.

Shakespeare je dnes k mání hned v několika elektronických vydáních. Word Cruncher Shakespeare dovoluje uživateli hledat jedno slovo nebo celou kombinaci slov, případně počítačový kmen nebo kombinaci počítačových kmenů v určitém díle, v určité skupině děl nebo v celém souboru a vyhledané výsledky nabízí izolovaně nebo v kontextu podle přání uživatele. Word Cruncher je rovněž schopen sledovat rozložení četností a tvořit rejstříky k dílům.

The Oxford University Press Electronic Shakespeare má tu výhodu, že jeho text lze číst standartními word procesory; pouze pro vyhledávání konkordancí je vhodné užívat speciální programy, s nimiž se ovšem musíme naučit pracovat. Tyto programy umožňují např. vyhledávat určitá slova pouze v těch větách, kde existují v jistém kontextu.

Existuje ještě řada dalších elektronických vydání Shakespeara. Celkově jsou Shakespearovy texty druhým nejvydávanějším souborem v počítačově čitelné podobě, pouze biblický text dnes existuje ve větším počtu elektronických vydání. Počet autorů, jejichž texty byly vydány na optických discích, rychle roste. Zásluhu na tom má především ambiciózní projekt English Poetry Full-Text Database, obsahující poezii 1350 anglicky píšících básníků žijících mezi léty 1600 - 1900. Vedle toho vzniká výbor americké literatury pod názvem Word Cruncher Texts a celá řada dalších textových bází, z nichž mnohé jsou finančně dobře dostupné. Pro použití „v domácnostech" (vyhledávání citátů, samostudium a pod.) je určena Knihovna budoucnosti (The Library of the Future), ve které bylo soustředěno v anglickém překladu dosud 970 děl od stovky světových autorů, počínaje Aischylem.

Nástup textů a programů, které umožní s nimi pracovat, je nezadržitelný. Textologie stojí díky tomu na pokraji nové epochy a jde o to, jak v našich poměrně technicky chudých podmínkách získat pro češtinu tolik elektronického materiálu, abychom si nemuseli všechny textologické hypotézy ověřovat jen na cizích textech.

Literatura:

LOWRY, A.: Electronic Texts in English and American Literature. Library Trends. Electronic Information for the Humanities, 40, 1992, č. 4, s. 704-723.

Malá improvizace o niternosti jazyka

Miroslav Červenka

Ohlédnu-li od gigantů jako Kant, schopných obsáhnout více perspektiv, zdá se mi, že člověk přitahovaný nekonečnem má jednu ze dvou možností: nekonečno dálek táhnoucí se pořád pryč a pryč, nebo nekonečno hloubky, které se propadá dovnitř. Jádro na konci téhle nekonečnosti je stejně nedosažitelné jako konec v nekonečnu dálek, protože směrem k němu si každý krok žádá více a více energie a postoupit o mikron dovnitř není nakonec snazší než na druhou stranu urazit světelné roky.

Jako pracovník vědecké obce polem pracující (field-worker) se nekasám, že bych se kterýmkoli z těchto směrů mohl příliš vzdálit povrchu. Ale kdyby přece, třeba o kouštíček - co mne láká, je nekonečno vnitřní. Ostatně i běžné povrchové předměty každý o sobě mají své jádro, a k němu se ubírám, a snad jeho prostřednictvím - když mi není dáno rovnou - se prolamuju k Středu.

Sotva se smím počítat mezi lingvisty, jen při studování literatury vůbec a poetiky zvlášť vstupuji do jazyka. Ať se zabývám jakýmkoli literárním předmětem, vždy znovu překvapen shledávám, že nastal okamžik, kdy ten předmět musím uvést do souvislosti s něčím z oblasti jazyka a své výsledky konfrontovat s obrazem jazyka, jak ho vytvořili lingvisti. Podobné situace jsou asi nevyhnutelné i v oborech, jejichž předměty se zdají jazyku mnohem vzdálenější, než je ten můj.

Zdá se mi, že jazyk je ideálním reprezentantem onoho koncentrického nekonečna, k jehož vyznavačství jsem se přihlásil na začátku. Ale je vnitřní a niterný ještě v jednom, prostším smyslu, neboť je doslova uvnitř každého z nás. Jako krajina s městem, lidmi, dobytkem a polnostmi, kterou poutník odkryl v Gargantuově zubu. Užitkovou metaforu o sídle jazyka v „kolektivním povědomí" si nechci zmateně ontologizovat představou, že nás jazyk obtéká a my jsme v něm, pro všechny rovnoměrném, společně ponořeni. V zázračném čase od dvou do pěti kopírujeme systém z matčina do svého nitra, a dojista je to méně jedno-jednoznačný proces, než když si přenášíme program z vypůjčené diskety na harddisk svého počítače. Pak se pořád na tuto základní vrstvi další dílčí kopie a spolu se smýváním rozdílů vytvářejí se i další neshody a inkompatibility. Každý prošel různými „kolektivy" a z jejich „povědomí" se otevřel něčemu více, něčemu míň. Konstelaci dílčích systémů máme v sobě každý jinou, různý je výsledek vnitřní práce mysli, která v nás jakž takž vyrovnává diskrepance mezi výsledky nesčetných přejetí. Když někdo sděluje pomocí jazyka, musí brát v úvahu takto povstalé rozdíly mezi tím, co má v nitru sám, a tím, co mají v nitru jeho partneři, a oni jemu činí tak, jakož on jim. Nitra se navzájem ohmatávají, učíce se té verzi jazyka, jež jim bude pro tu chvíli společná. Podmínkou zvnějšnění řečí je nahlížení do niter.

Nekonečnost jazyka záleží v tom, že je v něm naseto plno hranic, přechodů a prahů. Při plynulé změně substance se chvíli nic neděje, a najednou už stačí málo, a všechno je jinak. Pohyb řečí je trhavý, spojený s přeskoky mezi rovinami a s kori-

gujícími regresemi od vyšší roviny k nižší. Jazyk je prorostlá, mnohosměrně vyztužená a rozvětvená, jehličkovitá, tuhá a zároveň pružná struktura. Trčí v nás jak křemičitě zpevněný přesličkový stonek. Snese mráz jako kleč, přežije přejezdy těžkých pásových vozidel. Nová funkce si v něm adaptuje orgány dotud docela jinak využívané, tak jako měchýř vodního živočicha se změní v suchozemský nástroj dýchání. A to se týká i krátkodobých a okamžitých ad hoc procesů: v konkrétním textu se nadbudované seskupení fonémů stane samostatným generátorem neuzuálního významu s takovou samozřejmostí, jako by nikdy nebylo k ničemu jinému určeno.

Jazyk je nejen prorostlý, ale taky rostlý. Jeho podoba je kompromisem mezi systémovými a nesystémovými prvky. Plno věcí je v něm ne proto, že je to chytře účelné, ale že k tomu nějak došlo. Nikdo ho nevymyslel naráz, a i kdyby vymyslel, musel by to být pámbu, aby v něčem tak mnohorozměrném všechno klapalo a prostředky byly symetricky a hierarchicky přiřazeny k funkcím. Systémově důsledné ideální modely, památníky našeho zalíbení v řádu, jsou vzdálenými aproximacemi k mezerovitým a rozdrbaným strukturám, které v našich nitrech vskutku fungují (jakým zázrakem?) jako nástroje rozumění. Obrušování v myriádách komunikačních aktů vyrovnává odchylky a nese jazyk k pravidlu a standardizaci, k zákonitosti stavby (tak se to praví i o folklórních písních), ale nové a nové náhody onto- i fylogeneze to zas vždycky pokazí; a mimosystémové prvky, které se nám zdají balastem, jsou zlatým podkladem možností, substancí nabízející se potřebám neznámého formování jako slatě na periferii monokultur zracionalizované zemědělské krajiny.

Co vede jazyk, aby nad dovršenými, ideálně prostými a jednoznačnými rozvrhy svých prvků, plně postačujícími z hlediska řeči o věcech, budoval parazitní jejich zdvojení, podvracející primární systémy, stavějící je na hlavu? Není to živelný neklid a nespokojenost našich niter, která se vzpírají banalizaci? Není to hrůza z redundance, která při prostém navazování výpovědí nás v označení tématu místo opakování nebo nudné anaforizace nutí k neekonomickým opisným pojmenováním? Proč průhledná a svrchovaně účelná triáda slovesných osob musí být opětovně ironizována podivnými promluvami s druhou osobou značící mluvčího nebo zas předmět nedostupný nebo k obecnému „my"? Zdá se, že k původním funkcím kategorie osoby se v našich myslích připojily nové, prý docela periferní, nebo že lidské nitro z touhy po jemnosti a rozlišení, z oddanosti nestandardním komunikačním situacím se odhodlalo obětovat odstínu to hlavní, to co má být odstiňováno...

S pomocí našich niter zkoumá jazyk nové konstelace prvků, slastně si zkouší permutační procesy s určením a využitím dosud nejasným. Nejen nové předměty si hledají vyjádření, ale potenciální, naslepo povstalá označující se domáhají dosud neznámých významů, evokují je z nikdy nedočleněné substance významu.

Strukturalismus je strukturující činnost. Na hemžení prvků vrháme sítě zkusmého uspořádání a nelítostné břitvy maximální ekonomie procedur jsou pomocnými nástroji obraznosti. K racionálnímu rozvrhování nás vede předracionální puzení k řádu jako projevu niterné elegance. A kde by tento pud byl ukojen příliš snadno, vítáme úskoky připravené v temnotách niter, kam se jazyk uchýlil, aby vystoupil jiný a znovu nás k sobě strhl možnostmi sršícími z toho, o čem jsme nevěděli.

O ČEM PŘEMÝŠLEJÍ POSLUCHAČI FILOSOFICKÉ FAKULTY UK

WS - to je kvalita

Lada Padjenová

Našla jsem ve schránce katalog firmy WS. Tuto firmu - jako asi většina obyvatel České republiky - dobře znám z televizních reklam. A protože na mě působí dobrým a solidním dojmem, otevřela jsem s očekáváním stejné úrovně i dvaceti-stránkový katalog. Zarazilo mě sice, že je psaný slovensky, jak napovídá titul „Katalóg `93", ale zvědavost byla silnější (jsem přece žena a firma WS nabízí spoustu zajímavých pomůcek do kuchyně). Hned na první straně na mě čekalo překvapení. Z fotografie se usmíval jakýsi muž a nabádal mě: „Poznejte nyní rozhodující přednosti:" (Přednosti čeho už zapomněl dodat, zato jeho výzva byla v rozporu s mou původní domněnkou psána česky). Po dvojtečce následovaly výhody č. 1 - 4, ovšem zřejmě ne hned tak pro každého, neboť byly napsány - oproti mé druhé domněnce - neznámým jazykem, který se sice češtině podobá, ale... - Posuďte sami ...

Když vyplníte *vyplobjednací* lístek, obdržíte na dobírku zboží, které „vám sotva může nabidnout *nikdo* jiný - i když si to mnozi myslí. Ale jen *WS-originály* splňují to, co jiní slibují. Nenechte se ledy zmýlit napodobeninami." Když tohle všechno zvládnete, čeká na Vás malá hádanka: „Dříve, než vám WS nabídne nějaký výrobek, musí podstoupit náročné zkoušky." Hádej, kdo je zkoušený? Za správnou odpověď čeká odměna: „Do *WS-programu* jsou zařazovány pouze mezinárodně osvědčené a ověřené výrobky s naprosto *výjimečnou užitečností.*" A návdavek: za vše ručí *„WS-computer"*.

Na další straně si mě autor textu začal víc vážit (zřejmě proto, že jsem vyluštila obsah předchozích sdělení), neboť malé „v" ve slově „vás" se změnilo na velké. A neváhal připojit spoustu dalších informací a hádanek. Některé jsem vybrala i pro Vás. Prosím: „Konečně je zelí nebo mrkev bleskurychle *hotovo připravené* k vaření." A „Od nynějška vykouzlíte obratem ruky *nesrovnatelné* ovocné a zeleninové koktejly pro celou rodinu" (str. 10). Ještě nevíte? Tak tedy: *„At už cibule bez slz, nastrouhané ořechy, nebo znamenité těsto na koláče - v kouzelné kouli jde vše rychle, čistě a bez námahy."* (str. 11) No ano! Stačí mít WS Ronic a jeho *„WS-kouzelnou kouli"*.

A teď něco jiného: *„Čistota přejetím valečku", „Pruběžná píče v domácnosti* (...)", *„Nepostradatelný v domácnosti a na cestach"* (str. 12). Co je to? Přece *Astonish Lint Remover.*

Nyní pro Vás mám dobrou zprávu: *„WS Painter dělá z malování a natírání zábavu!"* Protože *„tisíce vláken ze 100%ního mohéru přijmou přesně jen takové množství barvy, které potřebujete.* (...) *Také stropy místností nebudou teď už žádný problém: jednoduše se nasadí prodlužující nástaveo - např. tyč od smetáku - a hotovo."* (str. 14)

Na str. 18 se nás WS ptá: *„Máte za to, že by jste si dávno zasloužili ele-*

gantní design s precizností na švýcarský způsob?" Pokud ano, jistě neprohloupíte s WS hodinkami Rochelle. Vždyť o jejich kvalitě jasně hovoří výrazy *exkluzívní* (exkluzivita) a *precizní* (preciznost), a protože opakování je matka moudrosti, první z hodnotících výrazů se vyskytuje na této stránce čtyřikrát, druhý výraz třikrát. Ještě váháte?

Pak vězte, že*„veškerá WS-nabídka je podrobována nejpřísnějším kvlitatívním zkouškám - to je firma WS povinná svému jménu a svým zákazníkům. Na důkaz toho jsme označili všechny výrobky tímto malým WS. Najděte tyto důkazy kvality - a vyhrajte 1 víkend v Istanbulu!"* (str. 19) Ale pozor, *„písemní styk je vyloučen!"*

Mravy a mluva

Jaroslava Dandová

Slovo mravy nám dnes může znít trochu staromódně. A přesto je to věc nadmíru aktuální. Jak ale poznat mravného člověka? Odráží naše mluva naši (ne)mravnost? Často tomu tak je; ale co dělat s takovými případy, jako jsou vybraně se vyjadřující podvodníci či lidé navenek obhroublí, ale uvnitř s ryzím srdcem? Protože naším cílem není ani psychologická studie, ani sociologický výzkum, vyhněme se těmto extrémním typům a obsah slova mravy si rozšiřme o tzv. komunikační normy. Pak se teprve můžeme zamyslet nad tím, jak jsou v daných řečových situacích plněny požadavky společenských norem. Pro jednoduchost ponechme i nadále slovo mravy jako jistou synekdochu označující celek poněkud širší.

Nad upadajícími mravy vzdychaly si všechny generace. To, co kdysi pohoršovalo, je nyní vžité a pohoršují nás jiné věci. Jedním z projevů, který o mravech mnohé napoví, je právě naše mluva. Ne, teď není na místě brojit proti nespisovnosti, vždyť i nespisovný projev může být kultivovaný. Jde spíše o jinou kvalitu, nazvěme ji přiměřeností.

Přiměřenost znamená asi tolik, že měníme svou mluvu podle různých situací. Uvědomujeme si, že jinak mluví televizní hlasatelka, jinak maminka s dítětem, jinak zedníci na stavbě. Ve všech těchto situacích očekáváme mluvu různé úrovně a naše očekávání bývá často splněno. Asi by nás překvapilo, kdybychom vyslechli následující rozhovor:

„Nehltej, nenažranče!" vykřikla matka podrážděně. „Mám hlad," zakňoural synek. „Pořád byste se cpali a kdo vás má pořád živit, co!?"

Stejně překvapeni, i když s opačnými pocity, bychom asi byli, kdyby mladíci na heavy metalovém koncertu hovořili následovně:

„Prosím vás, je tady volné místo?" „Ale ovšem, jen se posaďte." „Děkuji, už jsem se obával, že si nesednu." „Za málo. Počkejte, dám tu limonádu (!) na stranu, abyste měl pohodlí."

Tento moment zklamaného očekávání v nás mohl vzbudit na jedné straně pohoršení a na straně druhé veselí. Po pravdě řečeno, druhý rozhovor by za reál-

ný považoval jen velký idealista, kdežto první nemusí být utopií. Asi se shodneme, že učňovská mluva je úrovně dosti nevalné. Na druhé straně u středoškoláků a vysokoškoláků se projevuje trend vytvořit si image mladého úspěšného člověka, který se neztratí v dravých vodách naší tržní ekonomiky. To s sebou nese i nutnost osvojení si určité kultivovanosti ve vystupování a vyjadřování.

Ale vraťme se k učňovské mládeži. Ztrácí se u ní schopnost užít mluvu adekvátní dané situaci - a nejenže se ztrácí, oni často ani nemají snahu chovat se trochu kultivovaně. Naopak, kdo řekne vulgárnější slovo, je větší hrdina. Ztrácí se úcta k dospělým. Následující případ se opravdu stal.

Učitel Voříšek: „Nováku, pojď k tabuli."

Novák: „Nikam nejdu. Jdi si tam sám, Vořechu."

Následuje obdivný smích ve třídě.

Zdá se vám také, že se situace zhoršuje? Proč? Budu-li parafrázovat slova pana prezidenta Havla, tak proto, že demokracie slušné lidi omezuje a neslušným dává možnost svobodně projevit svou neurvalost. Jaký dopad například mají projevy dr. Sládka, které se hemží nadávkami, urážkami a pomluvami? Slušným lidem je sice jasné, co si mají o tomto „politikovi" myslet, ale mnohým jiným jeho slova imponují. „Ten jim to dal, co!" sděluje pan X panu Y u piva. Ještě svorně zanadávají na všechno možné, pak přijdou domů a zopakují to manželkám za bdělé asistence dospívajících dítek. Servítky si neberou. A dítka, náležitě vyškolená, to pak ve škole dají k lepšímu. Postupně si osvojují slovník svých otců. („Ty vole, Járo, kdes nechal starou?") Tahle „barvitá" mluva je pak jakousi vstupenkou do společnosti lidí sobě rovných podle zásady „My vobyčejný lidi patříme k sobě." Když něco takového zaslechneme, je nám jasné, že k „vobyčejnýmu lidu" patří „vobyčejný řeči" („Mluvim, jak mi zobák narost, no né!?").

Celé to vypadá jako začarovaný kruh. Koho by bylo třeba převychovávat dřív: rodiče, nebo děti? A není na to už pozdě? U dětí určitě ne. Zvláště důležité je sledovat, koho si vybírají za své vzory. Právě snaha podobat se svému idolu může vést k nápravě. A proto sledujme, koho děti obdivují, a usměrňujme jejich zájem. Nejde jen o chování, ale i o to, jak děti mluví. Spousta dětí s oblibou napodobuje mluvu svých vzorů. Koho však dát za příklad dítěti, které se pohybuje v kruhu: zarputile mlčící svalnatec Rambo - opilý tatínek - strýček Skrblík?

Malá citace s malým komentářem

Oříšek a problém

Ožehavým oříškem se stalo zajištění odvozu několika set turistů (Jihlavské listy, 13. 12. 1992).

Obvyklá a ustálená spojení jsou *ožehavý problém* a *tvrdý oříšek*. Zkřížení několika obrazných vyjádření bývá označováno jako katachréze.

pm

Finsko očima a ušima jazykozpytce

Renata Blatná

První, s čím se ve Finsku setkáte hned na letišti, jsou finské, zcela nesrozumitelné nápisy. A protože jste lingvista (který právě přiletěl na lexikografický kongres konající se v Tampere), tak vám to nedá a začnete se o jejich význam zajímat. Jediné, čemu zpočátku rozumíte, je *TAKSI* a v nedalekém obchůdku slovo *„banaani"*. Vzápětí na vás začne útočit finština i z ampliónu. Nejprve se vám zdá, jako by se ten jazyk jaksi neustále zasekával nebo zadrhával, asi jako když štípete dříví a narazíte na suk. Ale když opustíte helsinské letiště a začnete se cestou do Tampere blíže seznamovat s přírodou plnou vody, ostrůvků a lesů, pochopíte, že je to jazyk, který přesně odráží zdejší přírodu.

Samohlásky, často hodně dlouhé, tu v poryvech narážejí na zdvojené souhlásky, tam se na chvíli zastaví a překulí se do další slabiky s jinou samohláskou. Je to takové *„ááá bum! esta"*. Co to připomíná? Zřejmě to budou vlny Finského zálivu narážející na skaliska? *Ššš šplích! šplouch, šplouch.*

Potom vás překvapí hláska *r*. Hrozně hrčivá: *rrrrr*. To je jistě odraz rachotících kamenů po skalách. Vždyť skal je tu tolik, že značná část dálnice do Tampere musela být prostřílena ve skále.

Každou chvíli na vás, buď zleva, nebo zprava, popřípadě z obou stran, vyjukne nějaké jezero. Soudě podle mapy se jezero finsky řekne *järvi*. A jakoby to široké ä naznačovalo, jak má takové finské jezero dost místa a může se pěkně spokojeně protáhnout do délky i do šířky: *„Äääch*, jak je mi tu krásně, jak si mohu v klidu omývat stinné břehy s borovicemi a břízkami a obtékat ostrůvky." Také název pro strom, jak se později dovíte, přesně vystihuje údiv pozorovatele. Řekne se totiž puu. Alespoň cizince z bývalého ekologicky zdevastovaného východu to nutí k výkřikům: *„Úúú*, to je vysokánský strom!"

V Tampere se tedy koná lexikografický kongres neboli kongres o tom, jak správně psát jazykové slovníky. Jednacím jazykem je samozřejmě angličtina, i když v mnoha podobách podle toho, ze které země dotyčný přednašeč je. Řeší se tu problém slovníkové definice, synonym, sbírání materiálu, softwaru, ale současně se učíte stále nová a nová finská slova a pronikáte do zákoutí finštiny, objevujete tajuplné chodby základů, přípon a koncovek, abyste vzápětí ztroskotali na šestnácti finských pádech.

Během kongresu není příliš mnoho času pobíhat po Tampere, ale když se konečně z university, kde se kongres koná, dostanete na svěží finský vzduch, můžete se kochat říčkou a nábřežím plným květin. Květina se finsky řekne *kukka*. Jak výstižné! Květiny tu na nás skutečně dělají jakési *„kuk!"*

V parku sedí lidé na lavičkách a zpívají unisono lidové písně. Jsou trochu táhlé a smutné, snad tím naznačují ty velké finské prostory. Ale jakmile se objeví písnička o květince, hned je veselá a plná radosti. Už ze samotného slovesa *laulaa* ="zpívat" je patrné, že je to oblíbená a častá finská činnost, i když se nezpívá žádné tralala ani týnom tánom jako u nás, ale *piupali paupali*.

Finové mají jaksi všeobecně moc hezký vztah ke všemu malému a mrňavému. A dovedou to hezky vyjádřit. Tak třeba „mimino" se finsky řekně *vauva*. Jako byste slyšeli to mrně v kočárku, jak si pobrukuje. Větší dítě se ovšem řekne *lapsi*. Zní to jako pohlazení. Ano, každé dítě je ve Finsku (a v celé Skandinávii) pan Človíček, který je přijímán s respektem.

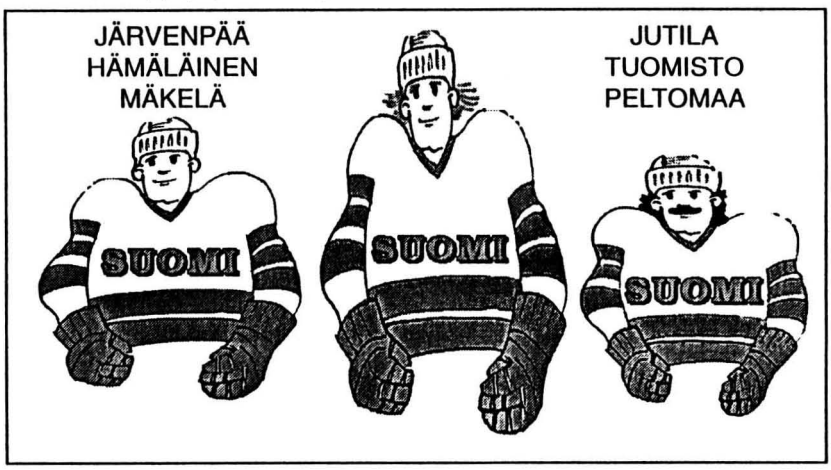

Časem se vaše slovní zásoba rozšiřuje, umíte už, že *ravintola* je „restaurace", *puhelin* „telefon" a *kiitos* „děkuji". Začínáte se orientovat, a tak bez bázně můžete vstoupit i do většího města, např. do Helsinek. Doveze vás tam vláček, který vesele klouže po hladkých kolejích a za okny se střídají jen lesy a samoty. Profrčíte několika městy a ani se nenadějete, jste v Helsinkách.

Brzy ovšem zjistíte, že pro pobyt ve velkoměstě vybaveni nejste. Tak například z automatu na známky se na vás šklebí zase jakési neznámé slovo *vedä*. Hodíte pětimarku a čekáte, že vypadnou známky. Nic. Zmáčknete korekční tlačítko. Zase nic. „Ha, aspoň něco jim nefunguje," myslíte si nejprve se zadostiučiněním. Potom přece jen svůj problém anglicky zkonzultujete s domorodcem a vyjde najevo, že to rozšklebené slovo je „zatáhnout". Když nezatáhnete, nic nevypadne. To je logické.

Také návštěva zdejší university se ukáže jako značně problematická. Sice podle přesného návodu najdete vysokou budovu, kde sídlí banka, vyjedete do 7. patra a ve spleti chodeb se vám podaří nalézt oddělení komputační lingvistiky, ale horší je to s návratem. Nastoupíte do výtahu a přečtete si čísla 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1, *ulos*, -1, -2. Ačkoli sled těchto „značek" dává tušit, že slovo *ulos* je něco jako přízemí, nemáte k němu důvěru a raději volíte srozumitelná čísla. Sjedete tedy do 1. patra a vystoupíte do ... obrovitého parkoviště. Deset minut se marně pokoušíte najít východ, až to vzdáte a vrátíte se k výtahu. Tentokrát jedete do -1. patra. Tam se dostanete do „podpalubí" jakéhosi obchodního domu, které je zamčeno, a nezbyde vám, než se vrátit opět do výtahu a zkusit slovo *ulos*, kterému jste bůhvíproč nedůvěřovali. „Vyplivnuti" na ulici jásáte a připadáte si jako vysvobo-

zený princ nebo princezna z pohádky. Později se dovíte, že *ulos* znamená „východ".

Ale ani zde není lingvista živ jen vědou. Je třeba se také podívat po zdejších památkách, zejména navštívit katedrálu, *tuomiokirkko* (srov. angl. church, něm. Kirche). Tyčí se nad obrovitým Senátním náměstím, a protože jsou Helsinki přímořské město, často nad ním poletují s chechtáním rackové. Finští rackové - lokki - jsou dobře živeni. I na trhu jim jinak spořádaní a pořádkumilovní Helsinčané zanechávají zbytky ryb, finsky *kala*. Racky by bylo možné přirovnat k polykačům ryb (nebo rybopolykačům, což by byl přesný odraz finského *kalalokki*), jistě těch ryb za den „polokají" nemálo.

Vedle racků a ryb tu jsou neobyčejně populárními tvory psi, finsky *koira* (vyslovit s oním hrčivým rrr, které tady zase asi napodobuje pejskovské vrčení). Jsou milováni jako děti a vše se jim odpouští.

Všechno uteklo jak voda - a té je ve Finsku opravdu hodně - a vracíte se domů. Přivykli jste za tu dobu finštině, finské přírodě, finskému vzduchu, finskému tichu. Na pražském letišti vás přivítá, řečeno už česky, *hic, smog* a *hluk*: autobus *rrrrr* (to nejsou finské skály), dveře v metru *prásk!*, a dveře v obchodě *vrz-vrz* - všechno po česku. Ve Finsku dobře, doma líp - protože česky ...?

Jak faxovat faksimile

Text této mezivládní dohody, jehož faximile přinášíme, obdrželi poslanci Národní rady Slovenské republiky před úterním hlasováním (MF Dnes, 4. 2. 1993)

Faximile, fax, faksimile - jak to spolu souvisí? Slovníky češtiny zatím znají jen *faksimile*; význam slova, jež je z hlediska původu vlastně latinskou výzvou „udělej podobné" (*fac simile*), vystihují pomocí opisu „věrná napodobenina tiskem". Vývoj techniky ovšem přinesl podstatně nové možnosti „dělání podobného" a výraz *faksimile* tím byl zasažen také. Při listování v aktuální anglicky psané encyklopedii jsem s překvapením zjistil, že výše uvedený tradiční význam pojmenování *faksimile* (anglicky ve shodě s latinou *facsimile*) tu je zcela opomenut; čtenáři se dostává vysvětlení, že *faksimile* „je způsob přenosu textu a obrazů telefonními linkami". Jako běžné označení rychle se šířící, perspektivní techniky bylo ale slovo *faksimile (facsimile)* až příliš dlouhé; tak se - mechanickým zkrácením a drobnou obměnou písmen - zrodil efektně působící výraz *fax*, který suverénně „pokryl" různé aspekty daného jevu (fax coby způsob přenosu, přístroj umožňující přenos, přenášený text) a stal se základem rozličných odvozenin (v češtině *faxovat, faxování*, ale i *odfaxovat, faxnout*). A co ono *faximile*, které tyto poznámky podnítilo? Jsme svědky srůstu „starého" *faksimile* a „nového" *faxu*? Možná chtěl pisatel naznačit, že dokument, věrně reprodukovaný vedle na stránce, byl získán prostřednictvím faxu. Spíše ale můžeme věc odhadovat na podvědomé přepsání, v němž se odrazila přesila moderní techniky nad „klasickým dědictvím".

pm

Poučná, varující a - doufejme - ne úplně obecně platná historka o tom, jak (ne)učit a jak se (ne)učit. Je o jednom badateli o starém Řecku, který „miluje řečtinu a ví, že v jeho vlasti není mnoho dětí, které by se učily řecky. Přicestuje ale do jiné země a s potěšením zjišťuje, že se tu každý učí řecky, dokonce děcka v základní škole. Jde na zkoušku studenta, který z řečtiny promuje, a ptá se ho: ‚Jaké byly Sokratovy názory na vztah mezi pravdou a krásou , - a student nedovede odpovědět. Pak se ho zeptá: ‚Co řekl Sokrates Platónovi na třetím sympoziu?, Student se rozzáří a ‚brrrrrrrrrr -ap, - odvrčí v nádherné řečtině všechno, slovo od slova, co Sokrates řekl. Ale to, o čem Sokrates hovořil na třetím sympoziu, byl vztah mezi pravdou a krásou!"

Richard P. Feynman: To snad nemyslíte vážně!
Praha 1989, s. 187

Mluvená čeština v autentických textech

(O.Müllerová, J.Hoffmannová, E. Schneiderová,nakl. H&H, Praha 1992)

Osobně soudím, že i tato publikace se leckterému učiteli může hodit. Přinejmenším z jednoho prostého důvodu: ukáže, do jaké míry se naše představy o tom, jak mluvíme, rozcházejí s tím, jak mluvíme „doopravdy". Jistěže jsme se o mluvené češtině napřemýšleli dost a dost, uvažovali jsme o rozdílech mezi češtinou mluvenou a psanou, ale... Vycházeli jsme přitom buď z našeho jazykového povědomí, anebo také z té „mluvené" češtiny, která je „předváděna" v literárních dílech (dialogy postav, přímá řeč). Tam je ovšem, jak dobře víme, všechno trochu jinak: hraje tu roli jednak umělecká stylizace dorozumívání, jednak i to, že ony „mluvené" texty jsou předkládány v písemné podobě. Poprvé tedy v historii naší lingvistiky - když necháme stranou soupisy nářečních textů - dostáváme do ruky obšírný soubor textů, který ukazuje, jaká pražská mluvená čeština (ve skutečnosti?) je.

Autorky svůj materiál rozčleňují do jedenácti tematických oddílů (třeba: rozhovory mladých intelektuálů, řeč nákupů a reklamy, dialogy lékaře a pacienta, odborné diskuse, „mluvení" s počítači a okolo nich). V každém oddíle uvádějí jeden nebo i více ukázkových textů a jejich analýzu. Právě z ní lze čerpat pro práci v hodinách češtiny řadu nejrůznějších podnětů. Co třeba zkusit převést nějaký (raději kratší) záznam mluveného projevu do podoby naplňující normy psané formy jazyka? Studenti by se tak nejen procvičili v užívání jazyka (a věru že by to nebylo cvičení nijak snadné!); zároveň by si přirozeně a nenásilně osvojili vědomosti (např. o rodílnostech češtiny mluvené a psané), které častěji mechanicky memorují, než aby je při tvůrčím zacházení s jazykem samostatně „objevovali".

mac

Seznam značek používaných v transkriptech

■	–	pauza
↓	–	klesnutí melodie
↑	–	stoupnutí melodie
Q	–	otázka
.	–	prodloužení samohlásky
@	–	hezitační zvuk
___	–	nesrozumitelné nebo nejasné slovo či úsek textu
⌐ ⌊	–	postranní svorka spínající řeč téhož mluvčího
XY	–	velká písmena značí zdůraznění slabiky nebo slova
:	–	okamžité, až překotné navázání na repliku partnera

<u>X. telefon</u>

```
1   H  hasič↓↓
2   K  =dobrý den↑ ■ volám z Šikulovy Praha štyři↑ dvacet dva
3      deset↑ @ ve třetím patře bouchla televize↑ hoří↑ jim byt↑
4   H  =tak pozor↑ tak jedem↓ tak Praha↑
5   K                                Praha štyři↑ Šikulova
6      dvacet dva deset↓ vedle školy to je↓ prosím vás rychle↓
7      jo↑
8   H  =Šikulova kolik↑Q ■
9   K                Šikulova dvacet dva deset↓
10  H                                dvacet dva deset↑
11  K                                        je to třetí patro↑
12     bouchla televize↑ hoří↑ byt↓ ■
13  H  dejte mi vaše↓ ■ meno↑ ■
14  K  me menuju se Nucer↑ ■
15  H  Nucer↑ ■ a telefonní číslo z kerýho voláte↓ ■
16  K  Marto↓ jaky máme číslo↑Q _____ osum set devadesát tři
17     nula šest osumdesat styri↓ ■ muzete volat zpatky↓ ■ osum
18     devět tři↑ nula šest↓
19  H        osum devět tři nula šest↓
20  K  =osum štyry↓
21  H  =osum štyry↑ ■ zavěšte si↓ jo↑
22  K  =ano↑
23  H     my jedeme↓
24  K  =ano↑
```

Skladba s Tobiášem

je rozsáhlá učebnice autorů Z. Topila a V.Bičíkové (nakl. Tobiáš v Havlíčkově Brodě, 1992, 231 s. formátu A 4). Kniha zaujme nápaditou grafikou, poutavými kresbičkami i snahou o netradiční, neškolometské, až ležérní průvodní slovo. Také výklad syntaktických jevů se snaží o instruktivnost, učivo je rozlišeno podle náročnosti a autoři na základě dlouholeté praxe zařazují cvičení pěstující schopnost rozlišovat jevy se styčnými rysy. Knížka má jasnou a přehlednou kompozici a klíč ke cvičením, a má tedy charakter kompendia školské skladby pro základní, ale v podstatě i střední školu. Jenže: autoři jako učitelští praktici zřejmě neznají nic jiného než školské učebnice a starší vysokoškolské příručky (přehled použité nebo studijní literatury není připojen - v rozporu s ambicemi informačně výchovnými na s. 3). A tak nejenže nepracují - aspoň implicitně - a s novějšími poznatky syntaktické teorie, ale dokonce se dopouštějí na více místech nepříjemných lapsů - a to nechávám stranou interpunkční a jiné pravopisné nedostatky (textu učebnice i klíče k cvičením). Tak např. podmět není totožný s původcem děje (13 aj.), otázek se používá dosti mechanicky (23), člen skladební dvojice se zaměňuje za větný člen (25, 27, 31), aj. Ani tato cvičebnice, stejně ovšem jako učebnice pro ZŠ, nedefinuje základní pojmy závislost a určování, ač jich vesele používá, a to navíc v různé interpretaci. Vysloveně mylné je tvrzení, že slovesný přísudek je zastoupen srovnávacím výrazem jakoby (53), resp. jako by (61), a dále formulace o shodě podmětu s přísudkem (náležitě ovšem přísudku s podmětem - s. 65 aj. , a ani s definicí doplňku není všechno v pořádku. Ostatní chyby a nedostatky učebnice jdou na vrub pramenů a míry pochopení, se kterou z nich autoři čerpali. Zřejmě nám chybí pořádná školská větněčlenská syntax pro učitele, která by skoncovala s proslulým „nalepováním vinětek".

Autoři Skladby s Tobiášem tedy spíš zasluhují ocenit za snahu o hledání řešení didaktických problémů; doufejme, že v dalších vydáních odstraní věcné nedostatky své knihy, o kterou je mezi učiteli velký zájem.

ul

Czech for Foreigners

se jmenuje komunikačně orientovaná učebnice češtiny pro cizince vydaná roku 1992 v Praze. Autorkám O. Parolkové a J. Novákové rozhodně nelze upřít odvahu, že vydaly své dílo vlastním nákladem, neboť jde o text, podle kterého lze při učení češtiny postupovat jen velmi obtížně a ne příliš daleko. Podle skromné formulace v anglicky psaném úvodu představuje sice užitá metoda „to nejlepší z moderního a tradičního jazykového vyučování", ale ve skutečnosti

budí jiný dojem. Text nezapře inspiraci v cizích, především anglických učebnicích (např. The Cambridge English Course od M. Swana a C. Walterové), což samo o sobě jistě není na závadu; problém je spíš v tom, že si autorky dostatečně neuvědomily, že rozdílnost češtiny a angličtiny nutně vyžaduje rozdílné tempo a postupy při uvádění jednotlivých gramatických jevů, a tedy i jiné rozvržení a stavbu jednotlivých lekcí.

Výsledkem je, že ten, kdo chce (nebo se chce) podle této učebnice učit, stojí stále znovu před problémem, co si počít s neúměrně velkými dávkami nových jazykových faktů, kterým není věnováno odpovídající místo ani v textech, ani ve cvičeních. Jeden příklad za všechny: ve dvanáctistránkové třetí lekci se cizinec seznamuje s více než stovkou nových slovíček, s přechylováním příjmení, s tvořením akuzativních tvarů u podstatných jmen, přídavných jmen a ukazovacích zájmen, dále s tvořením tvarů přítomného a minulého času u sloves *mít, znát, vědět* a *chtít*, s tvořením přivlastňovacích adjektiv a s číslovkami od 1 do 1000. - Troufnete si?

Přesto nepochybuji, že autorky 1. vydání své knihy úspěšně rozprodají, neboť na trhu v současné době prostě žádná lepší podobně zaměřená učebnice není k mání. Což - jak je doufám z předchozích poznámek zřejmé - není myšleno jako chvála uvedeného učebního textu, nýbrž jako konstatování žalostného stavu na poli našich komunikačně orientovaných učebnic češtiny.

kuč

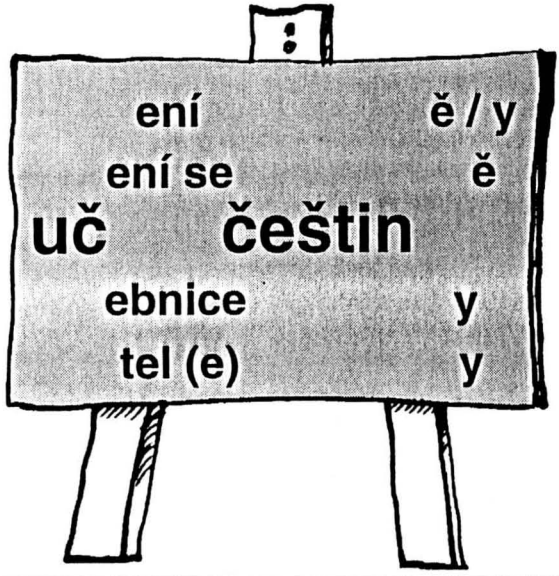

Jak dobře mluvit

Titul příručky T. Holasové (nakl.H&H, Praha 1992) je trochu zavádějící: onomu „umění mluvit", tedy výhradně a speciálně mluvené formě jazyka, je věnována zvl. jedna kapitolka textu: Učíme se (znovu) mluvit. Další kapitolky oddílu Několik cest ke zdokonalení jazykové kultury (Hledáme správný výraz, Snažíme se najít styl, Dokážeme rozumět a hodnotit a Když mluvíme, tvoříme) se týkají i „umění psát" a nejen to: také „umění vnímat a interpretovat". Autorka text opravdu nijak nepřetěžuje odbornými teoretickými výklady, důraz klade na cvičení, staví před čtenáře úkoly dostatečně zajímavé na to, aby se mu chtělo je řešit, ukazuje mu, jak si může (s jazykem) hrát a jazykové schopnosti a dovednosti rozvíjet způsobem spíš zábavným než nudným. Do úvodního oddílu (Za tajemstvím jazykové kultury) je zařazen mj. i dotazník (ten zjišťuje základní činitele, které ovlivňují úroveň jazykové kultury jedince) a dva testy: test receptivních schopností a test jazykové kreativity. Pokud je člověk vyplní, může se v závěru příručky dozvědět, jak si stojí: zda je silně nadprůměrný, nadprůměrný, průměrný ... Malá potíž je v tom (a autorka si to uvědomuje, když mluví o možných řešeních úkolů), že v jazyce není jen ano , ano a ne, ne, a řešení mohou být i jiná než ta uvedená. K příručce je připojen výběr z použité odborné literatury, slovníček méně známých pojmů a termínů a ještě předtím návrh programu široce založeného semináře kultury řeči. Uvedené náměty lze samozřejmě využít i v hodinách „normální" češtiny. A snad by to i stálo za to: jak tak vidím současnou dorozumívací praxi, řekla bych, že kultury - jazykové i jiné - v ní ještě nějakou dobu nebude dost.

mac

Malá citace s velkým komentářem

Sestupné stupňování - věc potřebná nejen pro postmodernisty

Lidé, kterým je dnes mezi 15 a 19 lety, už nejsou zatíženi tím, čím my, a jsou schopni vidět daleko méně schematičtěji a dogmatičtěji (rozhovor s Martinem C.Putnou, Literární noviny, 28. 1. 1993).

Jestliže chceme vyjádřit menší nebo nejmenší míru vlastnosti, stupňujeme přídavná jména a příslovce „dolů". To je možné vždy jen opisně, pomocí výrazu *méně (nejméně)*. Určení stupně spočívá v něm, a vlastní přídavné jméno nebo příslovce by proto mělo zůstat v základním, „prvostupňovém" tvaru (náležité podoby jsou tedy *méně schematicky, méně dogmaticky*, nikoli *méně schematičtěji* apod). Totéž pochopitelně platí pro opisné stupňování vzestupné (*více schematicky*, nikoli *více schematičtěji*).

pm

Víte, že...

...nejpoužívanější slova v češtině jsou:

a být ten v on na že s(se) z(ze) který...

podstatná jména:	přídavná jména:	slovesa:
pan (pán),	celý,	být,
život,	velký (veliký),	mít,
člověk,	nový,	moci,
práce,	starý (stár),	muset,
ruka,	národní,	vědět,
den,	český,	chtít,
zem (země),	dobrý,	jít,
lidé,	malý,	říci,
doba,	možný,	vidět,
hlava	živý (živ)	dát (se)?

...nejdelším českým slovem ze samých souhlásek je **scvrnkls?**

...nejdelší česká slova dávající stejný smysl při čtení zepředu i zezadu mají 9 písmen- třeba **nezařazen, nezasazen, nepochopen, nepotopen?**

uəzesezəu

...jediná česká slova obsahující všechny samohlásky v abecedním pořadí jsou tvary **dvacetikoruny** a **mateřídoušky?**

A ještě pár anglicismů:

...**handicap/hendikep** má svůj původ ve spojení **hand in cap**, tj. doslova „ruka v čepici" (jeden ze způsobů losování)?

...**bojkot** připomíná jméno irského velkostatkáře **Ch. Boycotta**, s nímž lidé odmítali obchodovat?

...**smog** je umělé slovo vzniklé spojením **smoke** „kouř" a **fog** „mlha"?

...**dolar** má původ v Čechách, v Jáchymově, kde byly raženy první **tolary**, z něm. **Taler** < Joachimstaler „jáchymovský (peníz)"?

...**kečup** (angl. **ketchup**) je původem z malajštiny?

rej

Místo úvodu - závěr

Proto mám rád místa, kde je moc lidí a kde se tedy soustruhuje mateřská řeč, vyrábějí nová slovíčka, zpřesňují slangy a dotahují mýty, kde se lidé hovorem navzájem vyptávají, kdo jsou anebo kým by se chtěli stát. A kdo zná lidi, ten ví, že to není jen tak, protože hovor, to je myšlenka, která vytéká z úst a směřuje k porozumění a tichu.

Bohumil Hrabal

Laskaví čtenáři,

ano, chceme začít jinak, snad je to na většině textů, které jste právě pročetli, dost vidět. Náš nový časopis chce sledovat češtinu doma a ve světě způsobem zajímavým a čtenáře přitahujícím. Je to ostatně tendence, která se už řadu let projevuje v odborných tiskovinách vyspělých zemí; zkušení potvrdí, že na tamních vědeckých podnicích je zcela bez šance řečník, který neuplatní dobrý bonmot, nebo dokonce anekdotu. I my u nás doma si začínáme pomalu uvědomovat, že v dnešní české společnosti, z informačního hlediska mladé, si informace musejí svého uživatele hledat, že jejich autoři jsou nuceni vynakládat větší úsilí, aby si jich adresáti informací všimli. Neboť informace se staly zbožím, a zboží je nutno umět prodávat. Namítnete, že dobré zboží se prodává samo; i my se proto chceme snažit nabízet Vám co nejkvalitnější informace o češtině, jejím stavu a jejích perspektivách, a to v co nejširším záběru. Tomu by měla napomáhat i naše redakční rada, v níž jsou vedle osvědčených popularizátorů jazykovědné bohemistiky zastoupeni i spisovatelé, překladatelé, novináři a odborníci na jazyk vědy a techniky, včetně odborníků počítačových.

Náš časopis Vám tedy chce stravitelnou formou nabízet poučení o současném českém jazyce, o tom, jak se používá, jak se dnes rozvíjí a vyvíjí. Chystáme pro vás úvahově a problémově pojaté stati psané esejisticky a počítáme též s fejetony, sloupky, dokumenty a radami, i s kritikami beletristických novinek a překladů. Chceme uveřejňovat zprávy, aktuality, diskuse, dobré i špatné příklady publicistického vyjadřování, kurz pozitivní komunikace, rady pro řečníky a veřejné mluvčí, rozhovory se zajímavými lidmi, kteří mají vztah k jazyku, apod. Chceme oslovit nejen studenty a učitele češtiny, ale i novináře a publicisty, spisovatele, překladatele a tlumočníky, divadelní, televizní a filmové pracovníky, a dále knihovníky, teology, právníky, odborné publicisty z jazykovědou opomíjených oblastí techniky a vědy a další milovníky češtiny. Obracíme se však i ke krajanům a dalším zájemcům o češtinu ve světě: chceme zjišťovat, jak se čeština chová v kontaktu s jinými jazyky, jaké jsou problémy při její výuce apod.

Čtěte nás a pište nám, doporučujte nás přátelům a známým a všem zájemcům o jazyk, účastněte se našich anket, soutěží a dalších akcí, ale hlavně - kupujte si náš časopis, abychom se mohli stát soběstačnými. Těšíme se na vaše příspěvky, dotazy i kritiku a přejeme sobě i Vám úspěšné a radostné bádání a přemýšlení o češtině doma i ve světě.

Oldřich Uličný

Čeština doma a ve světě, jaro - léto 1993

Mezinárodní konference Spisovná čeština a jazyková kultura, Olomouc 1993 4

JMÉNO PRO NAŠI VLAST

O. Uličný: Česká republika: Čechy, Česko, Čechie? 8

I. Lutterer: Tanec kolem Česka 12

Tanec pokračuje 13

Anonym někdy i obveselí... 17

ANKETA O češtině a češství (jš) 18

J. Rejzek: Plesejte tehdy věrní a slovutní Čechové 20

TISK PLUS P. Bušta v Mladém světě (kuč)

Mladá fronta Dnes (kuč) 23

Jak se píše o počítačích (-dl-) 24

TISK MINUS Navyšovat? (J. Šimandl) 26

D. Šlosar: Jazyk se mění neustále

Exsvět a exmistr (pm) 27

D. Šlosar: Ombudsman? 28

DOKUMENT Našinec (kuč) 29

Všeobecná charta základních lidských jazykových práv 30

M. Hübschmannová: Jsou Romové Cikáni? 32

ROZHOVOR Dobrá rada nad zlato?

(o činnosti jazykové poradny ÚJČ AV ČR) 35

Botasky, nebo adidasky? (pm) 39

P. Mareš: Reklama, překlady a "překlady" 40

Kdo miluje a umírá? (pm) 43

V. Smetáček: Text a počítač: Dnes Shakespeare - zítra Komenský? 44

M. Červenka: Malá improvizace o niternosti jazyka 45

O ČEM PŘEMÝŠLEJÍ POSLUCHAČI FF UK

L. Padjenová: WS - to je kvalita 47

J. Dandová: Mravy a mluva 48

Oříšek a problém (pm) 49

R. Blatná: Finsko očima a ušima jazykozpytce 50

Jak faxovat faksimile? (pm) 52

ŠKOLA Mluvená čeština v autentických textech (mac) 53

Skladba s Tobiášem (ul)

Czech for Foreigners (kuč) 55

Jak dobře mluvit (mac)

Sestupné stupňování - věc potřebná nejen pro postmodernisty (pm) 57

VÍTE, ŽE... 58

O. Uličný: Místo úvodu - závěr 59